

MAI MAGYAR AUTONÓMIA-TÖREKVÉSEK

KOTUN VIKTOR

A Centrum csoport és Budapest

BEVEZETÉS

A Centrum csoport szűk két éves tevékenysége következtében kialakult a házfoglalást tárgyaló tudományos diskurzus, aminek legalapvetőbb szövegeit a házfoglalók közül kikerülő tudományos munkások termelték ki.¹ Ezeken a szövegeken belül két csoportot különböztethetünk meg: az első csoportba azokat a szövegeket sorolhatjuk, melyek szerzői képtelenek elvonatkoztatni a Centrum csoport ideológiájától, ilyenféleképpen ezek inkább az élménybeszámolók körébe tartozó szövegeknek tűnnek, míg a másik csoportba azok a szövegek tartoznak, melyek szerzői képesek voltak eltávolodni saját tevékenységeiktől, hogy azokat a tudományos szféra termelésének tárgyává tegyék.

Jelen tanulmányomban támaszkodni fogok mindkétféle szövegre, ami nem mond ellent annak, hogy tudatosan arra törekszem, hogy dolgozatomban a második csoportba legyen besorolható. Ezt segíti az a bő két éves távlat is, amiből a Centrum csoportbeli tevékenységeimre visszatekinthetek – a csoport feloszlásával együtt oszlott fel az az ideológia is, ami tevékenységeinket, diskurzusunkat meghatározta.

Dolgozatomban megpróbálom a várostervezésről szóló (mind a tudományos, mind a mozgalmi) diskurzus kereteiből kiindulva megérteni, elemezni a város szerkezetét, illetve azokat a felülről gerjesztett, irányított folyamatokat, amelyek azt létrehozták. Az általam ismert, felhasznált diskurzus valamekkora átfedésben áll a Centrum csoport által ismert, használt diskurzussal. Megpróbálom majd megvizsgálni, hogy milyen együttállások, a társadalmi berendezkedésnek milyen együtthatói hívják életre az általam elemzett várostervezési folyamatokat. Támaszkodni fogok a Szituacionista Internacionálé gyakorlati-elméleti szövegeire, tevékenységére valamelyest, a Bodó Balázs által is hivatkozott Hakim Beyre, és Ideiglenes Autonóm Terület-elméletére (IAT), Foucault heterotópia elméletére, mely nagyon is összecseng a szituacionisták megfigyeléseivel. Ki fog derülni, hogy a házfoglalók mennyiben támaszkodtak ezekre a szövegekre, miközben a saját mindennapi életüket próbálták meg az azokból leszűrt következtetések alapján átalakítani, és

¹ Maxigás kezdett el 2006-ban építeni egy újabb oldalt a Centrum csoport honlapja után, amire a házfoglalást tárgyaló tudományos szövegeket kezdett el gyűjteni, míg az eredeti honlapon továbbra is a médiabeszámolók gyűjtése kapott helyet. Más honlapokhoz hasonlóan ezek címét is az Irodalomjegyzékben ismerettem.

mennyiben jelentett csalódást az a pont, amikor az előrevetített ideológia nem tudott a gyakorlatban megvalósulni, vagy amennyiben megvalósult, annyiban az eleve elképzelthez képest teljesen más gyakorlati következményekkel járt.

Több tudományos szál összefűzésével fogom körülírni azt az okot, ami létrehozta ennek a városnak lakóiban azt a vágyat, ami a Centrum csoport tagjainál legalább is egy jól leírható házfoglaló szubkultúrába manifesztálódott a szubkultúra legtöbb aspektusát ötvözve. Hogy a szubkulturális létezés negatív, avagy pozitív előjelet kell-e kapjon, valójában nem egy tudományos elemző, leíró szöveg feladata eldönteni, amennyiben viszont az a jelen szöveg álláspontja, hogy a szubkulturális ideológia csillapítószerként funkcionál a modern kapitalista város lakóinak életében, akkor egyszerre, két külön szinten, azt jelentem ki, hogy negatív is, illetve pozitív is. Negatív, mert egy olyan túlélési ideológiát biztosít az egyénnek, amely elleplezi a „hogyan élek?” kérdés feltevésének szükségességét, és pozitív mert egy olyan túlélési ideológiát biztosít az embernek, amely egyrészt segíti abban, hogy minden hétköznap ugyanakkor felkeljen és elvégezze ugyanazt a napi rutint, másrészt pedig a szubkulturális milióban más emberekkel hozza össze, ami végső soron mégiscsak jobb annál a szingli életnél, ami felé ma löknek a társadalmi nyomások.

A dolgozatnak egyik fontos, ám valamennyire közbeékeltnék tűnő fejezete lesz a romesztétikát tárgyaló, amelyet Kaszás Tamással közös művészeti tevékenységeink és az azokra való folytonos reflektálás évei inspiráltak, illetve Gagyi Ágának a Papp Réka által szervezett Médiahekk konferencián² elhangzott előadása, melyben arról beszélt, hogy a sajtómunkások a foglaltházhoz érdemben csak esztétikailag tudtak viszonyulni, a Centrum csoport által a szavak szintjén közvetített politikai üzenetekkel nem igazán tudtak mit kezdeni. Ez a fejezet elsősorban a romesztétika elemzésére épül, illetve ezen keresztül megfordítja Gagyi Ági tételét, hiszen aláhúzza azt, hogy a gyakorlatban a házfoglalónak a romesztétika legalább olyan fontos, ha nem fontosabb, mint a valamelyest absztrahált politika.

VÁROSTERVEZÉSI TENDENCIÁK BUDAPESTEN: UTÁNZATOK VÁROSA

„Aki Budapesten él, ezekben a hónapokban-években tanúja lehet annak, hogy a kapitalizmus uralmának megfelelően miként tűnik el az a Város, melyet ismert, s amelyben otthon érezte magát, miként alakul annak új, szokatlan, gyakran idegen képe” – írja György Péter az *Utánzatok városában*,³ 1993-ban. Kádár köpönyegében szocializálódottaknak komoly sokkot okozhatott a Város hirtelen, a kapitalizmus által való átalakítása – más kérdés, hogy én vitatkoznék azzal a félreértéssel, hogy

² Több, ezen konferencián elhangzott előadás kéziratát is felhasználtam dolgozatom írása alatt, ezeket az irodalomjegyzékben ismertetem.

³ GYÖRGY PÉTER, IFJ. DURKÓ ZSOLT: *Utánzatok városa*. Budapest, Cserépfalvi, 1993.

az ún. szocializmus nem kapitalizmus volt, hanem *valami* más.⁴ Azok pedig, akik már a hatalomváltás gyermekei, akiknek Kádár már csak közvetve mond valamit, megörökölték egy minden szempontból kaotikus, a kapitalista „fantázia” akarata szerint folyamatosan változó várost.

Budapest tegnapig érvényes image-a, a piactól megóvott város Csipkerózsika féllálma ugyanis, a Pénz varázsütésére, hirtelen félbeszakadt. Egy-egy köztér az öt-tíz évvel ezelőtt készült felvételekről ma már szinte felismerhetetlen, az akkori állapotok a múltba vesztek. Szinte eldönthetetlen, hogy Budapest születik-e újra, vagy egy rémálom van megvalósulóban.⁵

Tíz évvel később Bodó Balázs⁶ folytatja György Péter mondandóját:

Az elmúlt másfél évtizedben Magyarországon egyszerre figyelhettük meg az állam ellenőrzése alól kiszabadult (fizikai és szimbolikus) terek elhagyatottá válását, az elmúlt évtizedekben zajló lepusztulásuknak végső kibontakozását, kisajátítását, illetve e terekben egy sok esetben reflektálatlanul importált globális politikai, gazdasági és kulturális rend térhódítását.

Az utolsó félmondatról rögtön Guy Debordra asszociáltam, még ha nem is olyan egyértelmű a párhuzam:

Ahol – alap hiányában – anyagi értelemben még nem tehetné, ott a modern társadalom a spektakulummal szállta meg az összes kontinens társadalmi felszínét. Meghatározza a helyi uralkodó osztály programját, vagy maga alakít ki új uralkodó osztályokat. Ahogy felmutatja a pszeudojavakat, amelyekre ácsingózni lehet, akár hamis forradalmi mintákat is kínálhat a helyi forradalmároknak.⁷

A bürokrata államkapitalizmus rombadőlésével, az addig kizárólagosan felmutatott minták eltűnésével egy olyan vákuum keletkezett, ami mindennél nagyobb igényt fogalmazott meg az új autoritás felől érkező új, érvényes minták iránt – ez nem csak a társadalom konformista rétegeire, hanem annak lázadó, „forradalmár” rétegeire is igaz, mint ahogy azt majd láthatóvá teszem a Centrum csoport nyugati mintakövetésénél. Ahogy Magyarországnak története során mindig valamely politikai, vallási, vagy éppen gazdasági nagyhatalom csatlósául kellett szegődnie, most sincsen másként: a modern, globális kapitalizmusban a Szovjetunió hold-

⁴ Talán annyiban volt más, hogy minden sokkal egyértelműbb volt, míg mára a dolgok demokratikus kakofóniájában minden ellentmondásossá kuszálódott össze; ezért is hitték azt a Centrum csoport fiatal tagjai, hogy ők valami autonóm felforgató dolgot visznek végbe, miközben a média hírérségét csillapították csupán, illetve tizenöt percnyi munkát adtak a rendőrség alkalmazottjainak.

⁵ *I. m.*

⁶ BODÓ BALÁZS: Színtelen színterek. = *Café Babel* 47–48 (2005).

⁷ GUY DEBORD: *A spektakulum társadalma*. Ford. Erhardt Miklós. Budapest, Balassi Kiadó–BAE Társhullám, 2006, 34. (57. pont).

udvarából az Európai Unió kötelékébe sorolt át az ország uralkodó osztálya. Hogy Budapest szomorú története során folyton valamiféle hatalmi spektrumból volt el látva egyedül érvényes mintákkal, maga az evidencia. Olyan erős és folytonos evidencia ez, hogy a hatalmi vákuumba fel sem merült a struktúrából való kilépés esélye, vagy ha felmerült, az nem társadalmi szinten történt, tehát mégsem merült fel.

A Centrum csoport utolsó előtti akciója (2005. október 1–2., Kazinczy utca 41.) abban a VII. kerületben történt, amely (a IX., VIII. és a VII. kerület mellett) talán a leginkább van kitéve a kapitalizmus „felújító” politikájának. A régi, nem ritkán műemléki védettséget élvező épületek afféle hegek a város testén, amiket ahelyett hogy meggyógyítanának, egyszerűen kiműtenek, és a kapitalista progresszió szépségtapasztait építik a helyükre. Ezek a szépségtapasztok azonban radikális változással járnak: a szállodákba, az új építésű amerikai konyhás lakásokba ugyanis nem a régi lakosok fognak visszaköltözni, hiszen a szobakonyhás lakás után valószínűleg nem tudják majd megfizetni az életszínvonal gazdaságilag erőltetett emelkedését.

A felülről gerjesztett lakosságcsere azonban csak egy következménye a modern kapitalizmus várospolitikájának, hiszen az a napnál is világosabban látszik, hogy a kapitalista lobbi csoportok és a kezük alá dolgozó önkormányzatok sokkal inkább mutatnak érdeklődést a profit irányába, mint a város és lakói számára életbevágó problémák felé.

A kérdés minduntalan az, hogy végső soron kit képvisel az építész, milyen elkötelezettségek kötözik, mely feladatokat ismer el sajátjaként, milyen elvárásokat, kihívásokat fogad el, s mely várakozások elől tér ki.⁸

Az építész nyilvánvalóan megrendelői, a korporációk elvárásainak kell, hogy megfeleljen, hiszen ellenkező esetben, ha nem is hal éhen, de mindenesetre nem fogja tudni ugyanazt az életszínvonalat biztosítani a maga számára, mint amit akkor tud, ha megfelel az őt busásan megfizető nagyvállalatoknak. A VII. kerületben pedig az önkormányzat olyan tőkés érdekeltségeknek adja el ingatlanjait, amelyek (mint minden tőkés) csak saját gazdasági érdekeiket nézik – *saját* érdekeiket pedig a globális piac mutatóiból lehet kispékelni. A költői kérdés most már csak abban áll, hogy kit képvisel az önkormányzat? Mely feladatokat ismer el sajátjának?

Hogy az önkormányzat valóban *ön*nkormányzat-e, azt nem ebben a dolgozatban szeretném megválaszolni. Az azonban egy, ennek a tanulmánynak a szempontjából is jelentős probléma, hogy a város lakói ellenőrizhetik-e saját életvilágukat, a köztér jellegét, és annak változását, avagy sem.

A konkrétumok kedvéért vessünk egy pillantást a VII. kerületi önkormányzat városfejlesztési politikájára, illetve az Erzsébetvárosban, vagy a Terézvárosban

⁸ GYÖRGY PÉTER, IFJ. DURKÓ ZSOLT: *I. m.*

már folyó, vagy csak tervezett városfejlesztő beruházásokra! A csodálatos Gozsdu-udvarban például afféle polgári pláza épül,⁹ de az objektivitás kedvéért mondjuk el azt, hogy lakások is – igaz a négyzetméterár már az építkezések megkezdésekor 500–600 ezer forint körül volt. A Vöröskereszt Damjanich utcai helyiségeiből ötszáz hajléktalant költöztettek ki,¹⁰ mert az ingatlant a Magyar Katolikus Egyház kapta meg. Az önkormányzat el kívánja privatizálni a Király utcai házakat,¹¹ a Nagymező utcai platánokat,¹² a Hunyadi teret¹³ stb. Nem tartozik szigorúan a VII. kerület városfejlesztési politikájához, de közvetve talán mégis, hogy Hunvald György polgármester 2003-as évjáratú Rover 75-öse¹⁴ túllépi a tízmilliós értékhatárt.

A város lakói a politikai és gazdasági akaratból következően, az építészet és a várospolitikát a közteret (és így a benne élők mindennapjait, azoknak életmódját) beláthatatlan mélységig átalakító valóságának megfelelően már nem az ellenőrzés alanyai – ha eddig még megvolt ez az illúzió –, de sokkal inkább tárgyaivá váltak.

Ahogy az építészet a média, a szórakoztatóipar része lett, úgy vált a kontroll egyik leghatásosabb eszközévé, a korporációk uralmának nyilvánvalóvá tételét szolgáló fegyverré. A város a városban elve nem más, mint e cél rafinált megvalósítása. A belvárosokból mesterien, észrevétlenül eleganciával kiemelt, kiszakított shopping mallok [...] boltokkal, kávéházakkal teli hatalmas belső terei, „plazái” azt mutatják, mennyire elterjedt és hatásos módszer is a közterület civilizált kisajátítása a korporációk által.¹⁵

A közterületet felparcellázzák, és eladják a nagyvállalatoknak azok funkcióival együtt. Szabályozásukat ezentúl azonban már nem a minimálisan bár, de polgárai által kontrollálható állam végzi el, hanem új tulajdonosuk, a korporáció. Eddig, ha individuálisan kívántuk újraértelmezni a közteret és funkcióit, csak az állami jogrendszer és karhatalom elméletben permanens, de gyakorlatban temporális¹⁶ kontrollját kellett kikerülnünk polgárokként. A vállalatok által üzemeltetett közterületet azonban a nap huszonnégy órájában tartják kontroll alatt biztonsági emberekkel és kamerarendszerekkel – ha belépünk ebbe a modern magán-köztérbe, rá vagyunk kényszerítve arra, hogy az ő szabályaik szerint játsszunk, bármiféle

⁹ TAMÁS BENCE GÁSPÁR: Új Váci utca épül. = <http://index.hu/politika/belfold/budapest/0726gojdu/>

¹⁰ Ötszáz hajléktalan kerül utcára Budapesten. = <http://index.hu/politika/belfold/budapest/bpsthirek/?main:2005.05.24&223148>

¹¹ <http://indy.media.hu/cikk.shtml?x=28445>

¹² <http://indy.media.hu/cikk.shtml?x=33662>

¹³ <http://lmv.hu/hunyadi>

¹⁴ Öt fővárosi polgármester jár luxusautóval. = <http://index.hu/politika/belfold/budapest/0414pmstr/>

¹⁵ GYÖRGY PÉTER, IFJ. DURKÓ ZSOLT: *I. m.*

¹⁶ Hogy itt mit értek temporalitás alatt, a későbbiekben derül majd ki Bodó Balázs és az általa hivatkozott Hakim Bey elmélete kapcsán.

beeszlési lehetőség nélkül. Emberségünkben kivetkezett alkalmazottak és/vagy fogyasztók vagyunk.

György Péter általam már idézett könyvében hivatkozott Michel de Certeau írja azt, hogy széttéekintve a World Trade Center tetejéről átláthatóvá válik New York városképe, ez pedig annak lehetőségét ígéri, hogy lehetővé válik egy, a városról folytatott utópisztikus és urbánus diskurzus. Onnan fentről úgy szemlélhető a város, mint a tudás objektuma és mint egy kormányozható tér, ahol a sokszínűség csupán statisztikai adatok, tendenciák szintjén jelenik meg a statisztikai hivatal adathordozóin (Bábel és 2001 szeptembere óta tudjuk, hogy az égisz érő oszlopokra építeni bármit is nem a legbiztosabb megoldás).

De Certeau ezzel az utópisztikus, átlátható, olvasható és steril városképpel állítja szembe a város, annak labirintusában élő emberek által megtapasztalható mindennapi tényét, ami nagyon is valós, átláthatatlan, értelmezhetetlen és cseppet sem steril.

Arról a feszültségről van itt szó, ami a városlakókat elvileg képviselő, valójában a városrészt irányító önkormányzat szemléletmódja, és a városban élő, a várost használó emberek közt van. Míg a városrész vezetése számára „térkép a táj”, addig a város lakói számára nem az.¹⁷ Amikor az önkormányzat gazdasági megfontolásokból kiindulva aláír egy szerződést arról, hogy valamely ingatlanját eladja, hogy ott szálloda épüljön, akkor az az ingatlan szomszédjában, utcájában élőknek komoly változásokat okoz az életében.

MODERN KAPITALISTA MUNKASZERVEZÉS: IZOLÁCIÓS VÁROSTERVEZÉS

A dolgozat címében megjelölt témám második része nem éppen aktuális, legalábbis a házfoglalás hírértéke igen csak leapadt mára, hiszen a Centrum csoport – aminek elsősorban médiacsoportjában, a Centrum Média Igazgatóságban tevékenykedtem – már több mint egy éve nem létezik, a kényszerfoglalók¹⁸ pedig nem is akarnak a médiában szerepelni, egy-két kivételtől eltekintve – az ő tevé-

¹⁷ Ugyanezzel a problémával foglalkozik a „tervezett” és a „megélt” város kapcsán James C. Scott a *High Modernist City: Experience and Critique* című szövegében. Scott Jane Jacobs és Le Corbusier vitája kapcsán mutatja be a problémát. JAMES C. SCOTT: *The High Modernist City: Experience and Critique*. In: *Seeing like a State, How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven, Yale University Press, 1998.

¹⁸ Újabban azonban kivételes esetek valahogy mégiscsak elnyerik a média érdeklődését; 2007 nyarán a XII. kerületi önkormányzat lakoltatott ki közvetve kilenc fiatalot, akiknek végül a Máltai Szeretetszolgálat ajánlott fel kisebb-nagyobb segítséget, lakbérkiegészítést, mondván ezek a fiatalok honatlanok, de nem hajléktalanok, támogatva őket képesek saját lábukra állni, munkát vállalni és kilépni a nyomorból. Az ő történetükről érdekes cikkeket közölt a *Kis Táská* 2007. szeptember 27-i száma.

kenységük nem is a polgári nyilvánosságot célozza meg, nem is valami radikális identitást kívánnak létrehozni, egyetlen mozgatórugója a közösségi túlélés. Félreértés ne essék, sem a *Médiahekk* konferencián, sem a dolgozat írásakor nem az aktualitás, vagy a hírérték vezérelt, hanem a közösségi élet, illetve a közösségi terek iránti vágy megvalósulási formáinak kutatása – mind a Centrum csoport tevékenységeit (ideiglenes foglaltsait és állandó klubhelyét ide értve), mind a képzőművészeti foglaltház-maketteket ilyen formáknak veszem.

De mit értek a közösségi élet iránti vágyon? Erich Fromm 1956-os *A szeretet művészete* című könyvének¹⁹ harmadik fejezetében röviden leírja a modern kapitalizmus működési mechanizmusát, aminek jelentős új fegyvere a munkaszervezés, amihez szabványosított, könnyen befolyásolható emberekre (ennek pedig az emberek egymástól való elszigeteltsége az elsődleges bázisa), azaz homogén munkaerőre van szüksége.

Mi az eredmény? A modern ember elidegenedett önmagától, embertársaitól és a természettől. Átváltozott árucikké, életerőit úgy éli meg, mint befektetést, amelynek az adott piaci feltételek közt elérhető legmagasabb hasznot kell hoznia. Az emberi kapcsolatok lényegében emberi automaták kapcsolatai; biztonságát valamennyi arra alapozza, hogy nem kóborol el a nyájtól, és nem különbözik sem gondolataiban, sem érzéseiben vagy tetteiben. Közben mindenki megpróbál a lehető legközelebb férkőzni a többiekhez, mindenki végképp magára marad, átitva a bizonytalanság, a szorongás és a büntudat mély érzésével, ami mindig bekövetkezik, ha az emberi elkülönültséget nem sikerül leküzdeni. Civilizációnk számos csillapítószeret kínál, hogy az emberek tudatosan megfélemezzenek erről a magányosságról: mindenekelőtt ott a bürokratizált, gépies munka feszes rutinja, amely segít az embereknek, hogy ne ébredjenek tudatára legalapvetőbb emberi vágyaiknak, a transzcendencia és az egyesülés óhajának.²⁰

A közösségi életre való vágyakozást Fromm egyesülés óhajával azonosítom. Az állítás szerint a modern kapitalizmus elkülöníti az embereket egymástól és a természettől, sőt ezáltal saját maguktól is, ilyenféleképpen a modern kapitalizmus hozza létre a közösségi élet iránti vágyat is – „elsődleges érzékelésünk tere egyben álmódosásaink és szenvedélyeinké is.”²¹ Ha megvizsgáljuk a Centrum csoport belső és külső kommunikációit, akkor a *szavak szintjén* legalábbis ennek a váagnak egy bizonyos megvalósulási formáját láthatjuk. És mit akarjon jelenteni az a bizonyos „szavak szintjén” kifejezés? Egy óvatos utalást a Fromm által „csil-

¹⁹ ERICH FROMM: *A szeretet művészete*. Budapest, Háttér Kiadó, 1993.

²⁰ ERICH FROMM: *I. m.*

²¹ FOUCAULT: *Eltérő terek*. In: MICHEL FOUCAULT: *Nyelv a végtelenhez*. Debrecen, Latin Betűk, 2001, 148.

lapítószernek” titulált spektakuláris befogó mechanizmusokra,²² aminek akár a házfoglalás is megfeleltethető lehet, amennyiben az spektakuláris tevékenység, tehát elsősorban a szavak szintjén történik és sokkal inkább a médiába való bekerülést szolgálja, vagy legalábbis egy erős, az ilyen körülmények közti túlélést biztosító identitás létrehozását, mint az annyira óhajtott ház elfoglalását.

A következőkben azt fogom megvizsgálni, hogy ez az elkülönültség, amit Fromm vizsgál, hogyan képezhető le a modern kapitalizmus létrehozta urbánus környezetre. Foucault *Eltérő terek* című szövegében²³ mindennapi életünk felparcellázásáról beszél:

Életünket talán még mindig olyan ellentétpárok vezérlik, amelyek érintetetlenek, amelyek kikezdéséhez az intézményi és a gyakorlati élet nem volt elég vakmerő: egyszer és mindenkorra adottak gondolt ellentétpárok, amilyenek például a privát és a nyilvános, a családi és a társadalmi, a kulturális és a hasznalapú tér, a pihenés és a munka terének szembeállításai; mindegyiket egyfajta süket szakralitás hatja át.

Mindennapi életünk tereinek egymástól való éles elválása észrevétlenül és megkérdőjelezetlenül segíti a modern kapitalista munkaszervezést abban, hogy mi ne élhessünk közösségi, csak felaprózott és elkülönült életet. Egyedüllét a lakásban, egyedüllét a munkahelyen, és egyedüllét a két objektum közti utazásban – akár a *saját* autójában *utazik* valaki munkába, akár a *tömegközlekedésen*. Amikor pedig azok az emberek találkoznak végre a nap végén, akik elméletileg együvé tartoznak, közös tevékenységük abban merül ki, hogy a szavak szintjén megtárgyalják, jobb esetben elemzik a külön-külön megélt történeteiket.

²² „Az alkotmányos demokráciákban, ahol szabadságunk pusztán abban áll, hogy szabadon megválaszthatjuk, kinek adjuk el egyetlen tulajdonunkat, a munkaerőnket, nem lehetünk azok, akik valójában lehetnénk: közösségi, alkotó tevékenységet folytató emberek. A közösségi élet iránti vágy rengeteg formában manifesztálódhat: elegendő csak arra gondolnunk, mennyi szar terméket sóznak ránk a közösségiség ígéretével, vagy hány munkahely vár minket egy fiatalos, vidám csapatba. A közösségiség iránti vágy ilyen formákba való befogása sosem tudja kielégíteni ezt az emberi vágyunkat. Frusztráltak maradunk. Meg lehet nézni hány gimnazista, egyetemista, fehér vagy kék galléros munkás szed nyugtatót, vagy szív füvet, issza meg a napi szeszét. Az ember valóságos vágyainak kielégülését vagy a különböző spektakulumok (a friss lehelet, a sikeres karrier, izlésközösségek, nyugtató- és kábítószeres stb.) ígéreteinek fogyasztásában kergeti a végtelenségig, vagy pedig eljut arra a pontra, hogy ezeken a felszínes passzív pótcselekvéseken túl artikulálni, tudni kezdi mindennapi élete nyomorúságának okait és működési mechanizmusait (megannyi illúzió után most már a valóságával kíván szembesülni). A pusztta tudás azonban még nem fog egy feje tetejére állított világot helyrebillenteni.” Részlet a *Médiahekk* konferencián elhangzott előadásomból.

²³ FOUCAULT: *I. m.*, 148.

Míg Foucault, híven értelmiségi szerepéhez²⁴ egy magányos, a változtatás szempontjából tehetetlen álláspontból *kritizálja* a mindennapi élet szféráinak elszigetelődését, addig a Szituacionista Internacionálé hasonló negatív kritikája a mindennapi élet megváltoztatása mellett tört lándzsát nem *csak* a szavak szintjén,²⁵ de a gyakorlatban is.

Még ha a jelenlegi átmeneti időszakban ideiglenesen el is fogadjuk a munka zónák és a lakó zónák közti merev felosztást, észre kell vennünk egy harmadik szférát: magát az életet (a szabadság, a pihenés szféráját – az élet igazságát). Az egyetemes várostervezés nem fogad el kötöttségeket; célja egy olyan egyetemes emberi környezet létrehozása, amelyben az olyan elkülönülések, mint a munka/szabadság vagy a köz/magán végre felbomlanak. Még ez előtt, az egyetemes várostervezés minimális tevékenysége a játék terének kiterjesztése kell legyen – kiterjesztése az összes vágyott konstrukcióra. Ez a terület egy régi város összetettségi szintjén lesz.”²⁶

Jóllehet az én számomra fontosabb a szituacionisták, illetve Foucault elmélete, ezzel mégsem az őket időben megelőző elméleteket akarom semmissé nyilvánítani, hiszen teszem azt Le Corbusier bizonyos megfigyeléseit, elméleteit a szituacionisták is, Foucault is használja, vagy épít azokra. Az egyetemes várostervezés – ami szituacionisták tucatjainak közös tevékenysége volt, ellentétben Foucault magányos tudományos tevékenységeivel – gyakorlati elmélete igencsak meghatározó mind az olyan társadalmi léptékű ideológiákra nézvést, mint a tanácskommunizmus, mind az olyan szubkulturális ideológiákra, mint a házfoglalás.

A modern világban automatikusan ellenőrzés alá kerülünk azon a terek által, amelyekben élünk és mozgunk.

Egy közelmúltban végzett felmérés szerint egy átlag londoni munkába menet körülbelül 300 térfelügyelő kamera előtt halad el. Nincs szükség a régi

²⁴ „A legutóbbi mozgalmak óta az értelmiségnek rá kellett döbennie, hogy a tömegeknek nincs szükségük rá ahhoz, hogy tudjanak; tökéletesen, világosan, nálánál sokkal jobban tudnak, és ezt nyíltan ki is mondják. Létezik viszont egy olyan hatalmi rendszer, mely meggátolja, megbénítja ezt a diskurzust és ezt a tudást. Olyan hatalom ez, mely nem csak a cenzúra legfőbb instanciái által, de a társadalom teljes hálózatában mélyen elmerülve, szinte észrevétlenül képes működni. Maguk az értelmiségiek is részei ennek a hatalmi rendszernek, ahogyan ez a gondolat is bele tartozik, miszerint ők az »öntudat« és a diskurzus ágensei. Az értelmiségi szerepe már nem az, hogy »elől vagy oldalt« vegye fel pozícióját, ahol és ahonnan az elhallgatott igazságot ki lehet mondani; hanem sokkal inkább az, hogy ott harcoljon a hatalmi formák ellen, ahol azoknak egyszerre tárgya és eszköze: a »tudás«, az »igazság«, az »öntudat«, a »diskurzus« rendjében.” Az értelmiség és a hatalom – Michel Foucault és Gilles Deleuze beszélgetése. In: MICHEL FOUCAULT: *I. m.*, 241.

²⁵ „A filozófusok a világot csak különbözőképpen értelmezték; a feladat az, hogy megváltoztassuk.” KARL MARX: *Tézisek Feuerbachról* (11.) 1845. <http://marxist.org>

²⁶ GUY DEBORD: *Situationist Theses on Traffic*. In: KEN KNABB: *Situationist International Anthology – Revised and Expanded Edition*. h.n. Bureau of Public Secrets, 2006. A szerző fordítása.

zeg-zugos városrészek lerombolására, sugárutakkal való helyettesítésére, e posztmodern panopticonban az ellenőrzés a kamerákon keresztül zajlik.²⁷

A sugárutakkal anno még Hausmann báró dolgozott, akinek keze nyomán már Párizs újjáépítésekor is az ellenőrzés szempontja vezette a kapitalista város-tervezést.

A Második Birodalom által elfogadott városrendezési politika nagy, nyitott terekre való törekvésének oka a katonai csapatok gyors mozgásában rejlik/érhető tetten, vagy a lázadások leverésében bevetendő tüzérség helyzetigényében. De a karhatalmi kontrolltól eltérő álláspontból nézve Hausmann Párizsa egy olyan város, amit egy idióta épített, telis-tele harsogó zajjal és őrülettel, semmit sem jelentve.²⁸

Debord és társai 1953 táján kezdték el szisztematikusan elemezni és kritizálni Párizst, a modern nagyvárost, mint a modern kapitalizmus munkaszervezésének arcára formált városképet. Nem is annyira a megfigyeléssel volt bajuk, mint inkább az *egyetemes* részekre szakadásával: az élet munka- és szabadidőre való felosztásával, vagy a munkahelyek, szabadidős tevékenységek (vásárlás, szórakozás, sport stb.) és a lakóterületek éles elkülönülésével.

Nem is csak a mindent lefedő biztonsági kamerarendszerekről van szó, hanem arról, hogy meghatározott rutinok során pörgünk át nap mint nap – munka, *ki-kapcsolódás*, fogyasztás, alávetettség. A minket környező világot úgy tervezték, hogy ezekre legyen alkalmas. Mindnyájan tudjuk, hogy a sétálóutcák vásárlásra, az irodák robotra, a *nappalinak* csúfolt helyiségek – ahol legjobb esetben is csak négy-öt méterre láthatunk el – tévénzésre, az iskolák pedig a tanároknak való engedelmeskedésre valók.²⁹ Akármilyen térbe lépünk is be, mindnek előre írt (még ha képletesen értve is) használati útmutatója van, és a túljutáshoz csak annyit kell tennünk, hogy a jól ismert útvonalat³⁰ követjük ismét.

Nehéz mást tenni egy Tescóban, mint bámészkodni és vásárolni; mivel ehhez lettünk szoktatva, elképesztően nehéz belátnunk azt, hogy akár valami mást is kezdhethetnénk ott magunkkal – arról nem is beszélve, hogy bármi mást tenni egy

²⁷ BODÓ BALÁZS: Színtelen színterek. = *Café Babel* 47–48 (2005).

²⁸ GUY DEBORD: Introduction to a Critique of Urban Geography. In: KEN KNABB: *I. m.*

²⁹ „Ha a kisgyerekeknek sikerülne egyszer az óvodában hangot adni tiltakozásuknak, vagy csupán kér(d)éseiknek, az az egész oktatási rendszerben robbanást idézne elő. Az a rendszer, melyben élünk, *semmit sem képes elviselni*: innen ered a minden ponton tapasztalható hihetetlen törekenysége és globális represszív ereje. [...] A gyerekeket rájuk egyáltalán nem jellemző infantilizmussal nevelik. Ebben az értelemben az iskolák egy kicsit hasonlítanak a börtönökhöz, a gyárüzemek pedig nagyon is olyanok, mintha börtönök lennének.” MICHEL FOUCAULT: *I. m.*, 241.

³⁰ Ősi zsidó tanítás ez, amit még a kereszténységbe is átmentettek: „Járt utat járatlanért el ne hagyj.” Ezzel viszont szembeállítható egy talán még ősbib zsidó mondás: „Ha két út közül választhatsz, válaszd a harmadikat!”

boltban, mint vásárolni, csakis valami illegális dolog lehet³¹ – ha ez nem lenne egyértelmű, akkor majd az áruházi detektív egyértelműsíti a kasszájánál. Egyre kevesebb olyan szabad, fejlesztetlen tér van ebben a világban, ahol teljesen szabadjára engedhetnénk mind a testünket, mind a lelkünket – annak ellenére, hogy van szívünk és tele vagyunk lélekkel.

Szinte minden terület, ahová csak eljuthatunk, már valakinek a birtokában áll, aki rég eldöntötte, hogy milyen funkciója van birtokának, és hogyan lehet azt használni: magánterületek, bevásárló negyedek, autópályák, osztálytermek, nemzeti parkok stb. Precízen kiszámítható lépteink pedig iszonyatosan ritkán visznek el a még megmaradt szabad területek közelében. Ezeknek a tereknek – ahol a gondolatok és az érzékek a szó minden értelmében szabadok lennének – a helyére tökéletesen ellenőrzött környezet kerül, mint a WestEnd vagy a Mammút – egy olyan tér, ahol a „vágyaink” előre megtervezettek, amit visszavásároltatnak velünk, és amiért komoly gazdasági és érzelmi árat fizetünk. 2007 nyarán ellátogattam a Corvintetőre, ahova a félkatonai kidobó ember – aki természetesen a mi biztonságunkra, szórakozásunkra ügyel – nem engedett fel, a nem „itt” vásárolt étellel. Kicsit próbáltam vele vitatkozni, majd meghunyászkodtam és lent ettem meg a falafeletem. Mielőtt még elindultam volna felfelé, gúnyosan megkérdeztem, hogy a nem itt vásárolt szemetet (a falafel alufóliáját és szalvétáját) kidobhatom-e itteni kukába. Fenn a tetőn a *Akkezdet Phiai* albuma fogadott, betétekkel a *Gyűlölet* című filmből; a csodálatos Nyolc kapujában mikor a karomba csíptem, ráeszméltem, hogy itt a nem Nyolcban élőknek adják el a Nyolcra kialakított képet: gettó, cigányok, bevándorlók, buli a háztetőn. Háromszor ha megfordultam ott, viszont a barátaimat gyakran felhívtam a Népszínház utcai tetőnkre.

A Szituacionista Internacionálé kezdeti tevékenységei közül a pszichogeográfiai³² kutatások voltak a legmeghatározóbbak, amik a városi környezetnek a mindennapi életet meghatározó lélektani, hangulati hatásaival foglalkoztak, hogy kutatásai eredményeként megváltoztatható legyen az a forgatókönyvszerű kondicionálás, ami megszabja elszigetelt mindennapi életünket. Céljaikkal összhangban, tudatosan tervezték meg azokat a szituációkat, amelyekben „egy vagy több ember adott időre megszabadul bizonyos motivációitól, melyek általában a mozgásukban és tevékenységeikben, a kapcsolataikban, a munka- és szabadidős tevékenységeikben

³¹ A Szituacionista Internacionáléból kizárt angol tagok hozták létre a King Mob csoportot; ennek a csoportnak volt az egyik legemlékezetesebb akciója, amikor a karácsonyi bevásárlási lázban Mikulás jelmezben osztogattak játékokat a gyerekeknek – természetesen az áruház tudta és bejegyzése nélkül. Kis idő múlva a rendőrség bilincsben vitte el a Mikulásokat a megszeppent gyerekek szeme láttára, akikről az ajándékokat természetesen elkobozták. http://en.wikipedia.org/wiki/King_Mob

³² „A pszichogeográfia kutatása tárgyául jelölhetné a földrajzi környezet precíz törvényeit és azok különleges hatásait az egyén természetére és viselkedésére, legyenek azon hatások tudatosan szervezettek, vagy sem.” GUY DEBORD: *Uo.*

motiválják őket, hogy rábizzák magukat a környezet és az ott várható kihívások csábításaira.”³³

A saját szánk íze szerint értelmet adva a világnak, és a saját utainkat járni a játék és az aktivitás terén, ezek alapvető elemei emberi életünknek. Manapság, amikor sosem vagyunk olyan térben, amely ezeket biztosítaná a számunkra, nem érhet minket váratlanul az, hogy oly sokan vagyunk kétségbeesettek, magányosak és céljavesztettek. De mivel a világban ennyire kevés valóban szabad tér maradt, ráadásul mindennapi rutinjaink kapcsolási körei sosem visznek feléjük, arra vagyunk kényszerítve, hogy a játék és izgalom pusztá látszataért olyan helyekre utazzunk, mint a WestEnd, vagy a Corvintető. Voltaképpen a valódi kaland, amiért a szívünk oly régóta sóvárog, már réges-rég le lett cserélve álkalandokra, a teremtés bizsergető érzését pedig a látványosság nyújtotta *kikapcsolódás* váltotta fel.

Szenvedünk: depresszió, agorafóbia, függőség, bulímia, pánik, kényszeres rögeszmék, öngyilkosság. És az orvosok recepteket írnak.

A tevékenységét most szeptemberben megújító Centrum csoport alternatív receptet kínál a lázadások utáni kor tünetei ellen: egy kreatív, közösségi, alulról szerveződő játékot, melynek neve: házfoglalás.³⁴

Köztér alatt azt értjük, ami elvileg és jogilag mindenki számára korlátlanul hozzáférhető, birtokba vehető és a céljaira használható. Ennek megfelelően a magántér, a magánszféra egyé válik a családi intimitással, az otthon privát terével és világgával (Lyn H. Lofland).³⁵

Richard Sennett szerint a XIX. században alapvető átalakuláson megy át a nagyváros szférája, a mód, ahogyan az emberek a nyilvánosság előtt reprezentálják magukat, ahogyan a közéletében részt vesznek. A polgárok egy része aktívan megmutatta magát a köznek, ők vitték tovább azt az elképzelést, mi szerint az ember tulajdonképpen színész. Tőlük függetlenül jött létre egy másfajta identitás is, a szemlélődőké. A szemlélődő csak annyiban vette ki a részét a nyilvánosságból, hogy képessé váljon annak megfigyelésére. Amikor azonban a nyilvánosság színpadán éppen, vagy már nincsen senki, aki szerepeljen, a második, nagyobb csoportba tartozó szemlélődők „csendben, egymástól elszigetelt védettségben mozognak ide-oda... Életük lényegét jelenítik meg a festő Degas képei a kávéházban csendben és magányosan üldögélő emberről.”³⁶

A nyilvánosság átalakulásának további ismérve Sennett szerint a magán- és a közélet mind határozottabb szétválása és ellentétbe kerülése. A szociabilitás a nyilvánosság számára fenntartott viselkedésformából kiszorulva a magánélettel,

³³ GUY DEBORD: *Theory of the Dérive*. In: KEN KNABB: *I. m.*

³⁴ INDYMEDIA: *Újra lecsapott a Centrum csoport – a Flórián mozi életre galvanizálása*. <http://hungary.indymedia.org/cikk.shtml?x=25530>

³⁵ H. Loflandra György Péter hivatkozik a már idézett *Utánzatok városában*.

³⁶ RICHARD SENNETT: *A közéleti ember bukása*. Budapest, Helikon Kiadó, 1998.

a családdal válik azonossá. A személyes érzelmek, akaratok és szándékok kifejezésére attól fogva csak a magánélet keretei közt nyílik lehetőség, s mivel a magánélet titkos, alig van dokumentálva, ezért a többi ember érzelmeiről, vágyairól nem tudunk hitelesen tájékozódni, a többi ember mindennapi életébe a *Barátok közt* ígér illuzórikus betekintést afféle ál-dokumentumfilm sorozatként.

Ezt a feszültséget a foglaltház talán képes enyhíteni mint félprivát tér, amely térben a helyi lakosok bizonyos távolságot megtartva, de kialakíthatják a számukra épp szükséges, lokális kapcsolati rendszert. Láthatóvá válik a nagyvárosi élet előnye: a privátszféra viszonylagos függetlensége, és az ismerősség és a biztonság kellő aránya. A foglaltház tehát nem a keretből való kilépést biztosítja, hanem pusztán kitágítja a keretet, (túl)élhetőbbé teszi azt.

A plázákban ezzel szemben a folyamatos megfigyelés és ellenőrzés garantálja ugyan a lakosok, mint fogyasztói egységek biztonságát, de éppen ennek következtében szó sincs a privátszféra függetlenségéről, szó sincs visszavonulási lehetőségről egy olyan szituációból, ahol az ember kvázi számtalan jogáról mond le a korporáció javára. Ismerősségről is csak annyiban beszélhetünk, amennyiben a fogyasztók arctalan tömegét, az üzletek, szalonok, brandek jól ismert áradatát kiszámíthatóan és éppen ezért kiismertnek tartjuk. Újdonságot, kreativitást ebbe a helyzetbe csak a kreatív marketingesek hozhatnak, ez a lehetőség a fogyasztók számára gyakorlatilag elképzelhetetlen, nem úgy mint a foglaltházban, ami meghal a lokális közösség aktivitása, kreativitása nélkül.

A foglaltház ugyanis nem csak félprivát tér, de kreatív tér is egyben: a házfoglaló belekezd egy sztoriba, majd továbbadja, hogy mások folytassák, amit ő elkezdett. Új ötleteket provokál, váratlan fordulatokkal és meglepetésekkel siet a résztvevők segítségére. A foglaltház képzőművészeti értelmében egy folyamatosan változó installáció, amit a folyamatosan mozgásban lévő közösség hoz folyamatosan létre. Ez pedig a törvény megtagadása, maga a forradalom.³⁷

IAT – VITA HAKIM BEY ELMÉLETÉVEL

A valóság szabályozására szövetkezett rendszert megkerülve, [...] egy elegáns mozdulattal átlépve az ehhez szükséges hosszú és meddő procedúrákat, átmenetileg független zónát hoz létre, mely szabályozatlanságánál, képlé-

³⁷ „Mivel nem hajlandó arra, hogy a szöveget (és a világot mint szöveget) egy »titokkal«, azaz valamilyen végső értelemmel ruházza fel, olyan tevékenységet szabadít fel, amelyet teológiaellenesnek nevezhetnénk, egy valóban forradalmi tevékenységet, hiszen ha nem vagyunk hajlandóak megállítani a jelentést, azzal végső soron Istent és az ő hiposztázisait, az észet, a tudományt, a törvényt is elutasítjuk.” ROLAND BARTHES: A szerző halála. In Uő.: *A szöveg öröme*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001, 54.

kenységénél fogva jóval inspiratívabb közeget hoz létre a művészeti és tudományos munka számára.³⁸

A foglaltház nem egy újabb nyilvános tér kíván lenni – legalább is a szavak szintjén –, ahol bárki megjelenhet, amennyiben betartja a nyilvánosság felülről vezérelt szabályait, hanem közösségi tér, köztér akar lenni, ahol a közösség minden tagja így vagy úgy, de kiveszi a részét a kreatív munkából, illetve az esetlegesen szükséges és mindenképpen flexibilis szabályok létrehozásából. Itt nem másról, mint arról beszélünk, hogy a foglaltházban nincs élesen meghúzható határvonal fogyasztó és szolgáltató között, sőt ha tetszik, nincsenek se fogyasztók, se szolgáltatók,³⁹ vagy ha ez nem, akkor ennek ellentéte igaz: mindenki egyszerre fogyasztó és szolgáltató.

Az akkor még csak leendő házfoglaló, Dunajcsik dolgozatában használt „átmenetileg független zóna” Hakim Bey fogalma. Az IAT-t (Ideiglenes Autonóm Terület) olyan időlegesen⁴⁰ megnyíló, aztán eltűnő autonóm térnek írja le, mely a hatalom, az Állam által szabadon hagyott vagy alacsony intenzitással ellenőrzött terekben jön létre. Ilyen térnek tekinthető a kortárs party-kultúra megannyi rendezvénye is, innen nézve már nem is olyan meglepő a 2007-es ausztriai anarchista tábor⁴¹ egy grazi aktivista által szervezett workshopja, ahol a party-kultúra lehetséges eltéréseiről, „forradalmi” potenciáljairól értekeztek az érdeklődők az amúgy is ködös Bey szövegeiről kialakított felszínes képükre hagyatkozva.

A Centrum csoport története is nagyban hasonlít ehhez a kortárs party-kultúrához – több aktivista elektronikus partykat szervezett korábban a Frankhegyen, míg mások a punkhardcore szubkultúrában utaztak. Hadd idézzem ezzel kapcsolatban egyik ex-centrumos interjúalanyomat:

Az biztos hogy voltak ezek az előszilveszterek... azon találkoztak emberek, és jól érezték egymással magukat. Konkrétan a szerveződési modell miatt is és a témamegjelölés miatt is (gerilla propaganda, street artos, bújkálás téma). Az a fajta logika, ami ott működött, inspiráló volt egy csomó ember-

³⁸ DUNAJCSIK MÁTYÁS: *A múzeum mindenkié*. Budapest, Kollokviumi dolgozat, ELTE-BTK, 2005.

³⁹ „A foglaltházban viszont a »házfoglalók« egyszerű emberekként vannak jelen, csakúgy, mint a látogatók. Természetesen ez nem lenne elegendő, ha nem lennének olyan szituációk, ahol ez az elméleti egyenlőség gyakorlati kapcsolattá alakul, például egy olyan kocsmában, ahol természetes, hogy az asztaltársaságok közös vitákat folytatnak.” DUNAJCSIK PÉTER MAXIGAS: *Foglaltház és civil társadalom*. = *Civil Szemle* 2006/1. Szerk. Nagy Ádám, Budapest, Új Mandátum.

⁴⁰ A házfoglaló mozgalom nemzetközileg elterjedt logója a kör, egy rajta átlósan átvágó vilámszerű nyíllal. A Centrum csoport aktivistái szerint ezt a logót a mozgalom az utazó cigányoktól kölcsönözte, akik használatában az a letelepedés temporalitására utalt. A körbe hatoló nyíl azt jelenti, hogy megérkeztünk, birtokba vettük a teret, míg a körből kilépő nyíl már azt jelenti, elhagyjuk, búcsút intettünk a térnek és lemondunk róla. A jel tehát egyszerre szimbolizálja a megérkezést és a továbblépést, aláhúzza a vándor, nomád életmódot és utal a térhasználat temporalitására, ami, mint ahogy látjuk az IAT-nál is, a foglaltház mozgalomnak is alapvető jellemzője.

⁴¹ <http://a-camp.info>

nek. Végül is ezeket az élményeket akartam totalizálni. Akkor volt az, hogy kezdtem átcsúszni a partiszervezésből az aktivizmusba: amit a partiszervezésben meg lehet csinálni egy egyszeri pillanatként, azt ki lehessen tolni térben és időben... kreativitás és szabad együtt dolgozás. Kitaláltuk, hogy csinálunk egy partit és ott mi csináltuk az egészet... csak utána le kellett bontani az egészet... én meg nem akartam lebontani. Viszont ott csak a szabadidőről volt szó, én meg nem akartam, hogy csak arról legyen szó. A parti az egy szórakozás, ami el van különítve a mindennapi élettől, amit én át akartam alakítani. Ennek az egyetlen opciója számomra a házfoglalás volt, most sincs más.

Az előtörténet után minden egyes foglalásban elérkezett az a pont (általában ez a pont állt a tevékenységek homlokterében a kezdeti szándékkal ellentétben), amikor is a házat *megnyitották* a nyilvánosság előtt valamilyen party formájában. Még ha a Centrum csoportnak a megnyitó pillanatáig való tevékenysége autonóm tudott is volna maradni, a Centrum házak megnyílásával azok rögtön elvesztették a polgári nyilvánosságbeli láthatatlanságukkal együttjáró függetlenségüket is. Lásuk hogyan ír Hakim Bey erről a láthatatlanságról:

Az IAT olyan mint egy lázadás, ami nem kerül közvetlen kapcsolatba az Állammal, egy gerilla operáció, ami felszabadít egy területet (egy föld-, idő- vagy képzeletterületet) aztán szertefoszlik, azért, hogy valahol máshol alakuljon újra *mielőtt* még az Állam megfojthatná. Mivel a Szimuláció érdeklődés elsősorban az Államot és nem a tartalom, az IAT „elfoglalhatja” titokban ezeket a területeket és viszonylagos nyugalomban valósíthatja meg egy időre ünnepi céljait. [...] Babilon összetéveszti az absztrakciót a realitással és pontosan az ebből származó hiba-lehetőségnek köszönhető az, hogy az IAT megvalósulhat. Lehet, hogy szükség van az IAT beindításához az erőszak és a védelem taktikájára, de abban áll az ereje, hogy láthatatlan... [...] Abban a pillanatban, ahogy az IAT nevet kap (képviseelve, közvetítve lesz), el kell tűnjön és el *fog* tűnni, üres hüvelyt hagyva maga után, azért hogy valahol máshol újra szárba szökjön, újra láthatatlanul, mert a Látvány vonatkozásában meghatározhatatlan.⁴²

Az IAT tehát lehet egynapos illegál party egy erdő közepén vagy egy egyetési házfoglaló buli a Flórián moziban, de nem lehet IAT a Kazinczy utcai házfoglalók tevékenységének gyümölcse, ha megnyitót tartanak, bemutatkoznak a médián keresztül, tárgyalni hívják a kerület fiatal képviselőjét, majd engedelmessé válnak a kivonuló karhatalomnak, s végül étkező hajléktalanok közt bevonulnak a bíróságra.

A Centrum csoport egyik utolsó közvetített akciója az volt, hogy 2006 telén, a Kazinczy utcai házfoglalás után ott ült a vádlottak padján – a TV2 hírműsorának bejátszójában a negyven főből főleg a három-négy rasztát veszik, aztán az ételosztást a bíróság épülete előtt, végül a helyszínen nagy erővel jelenlévő hajléktala-

⁴² HAKIM BEY: Az Ideiglenes Autonóm Terület. Ford. Nagy Imola. = *Helikon* 2008/4, 398–399. – A szerk.

nokat és a rendőrséget, mint két érdekességet. Tehát, ha feltételesen el is fogadnánk Hakim Bey elméletét, mint nem-ideológiát, akkor sem fogadhatnánk el a Centrum csoport azzal való azonosulását, mint nem-spektakuláris azonosulást. Mert a szavak szintjén meghatározó volt ugyan Bey programja, de gyakorlati szinten nem tudott, nem akart manifesztálódni. Maradt a látvány: a party, amit profeszszionális underground szervezők rendeztek a potenciális underground közönségnek, vagy a raszta tincsek, amit mutattak a tévé képernyője elé szegezetteknek.

Bodó dolgozatában megjelöli azt a módszert, amivel szerinte meghatározható az IAT-k lehetséges kialakulási pontja a térben. Meg kell nézni, hogy hol alacsony a lehetséges szankciók preventív ereje. Bodótól eltérő nézőpont lehet a szankcióktól való félelem gyökerének vizsgálata. A Centrum csoport gyakorlata megmutatta, hogy míg totálisan izolált egyének félnek megtenni bizonyos, a vágyaik teljesítése irányába mutató lépéseket, addig már egy szubkulturális közösségi törekvés is képes annyira lecsökkenteni a félszetet, hogy az ingatlanspekulánsok (akár cégesek, akár államiak) tulajdonát, igaz csak ideig-óráig, kisajátítsák; Bodó így fogalmazza meg: „A TAZ [Temporary Autonomous Zone, azaz Ideiglenes Autonóm Terület (IAT) – A szerk.] itt az ellenőrzés feltörésén keresztül valósulhat meg: a kapuőrök kijátszásán, kiskapuk azonosításán, a hozzáférést biztosító záruk feltörésén keresztül.” A Centrum csoport gyakorlatában ez például úgy nézett ki, hogy két egyetemista fogott egy pajszer (feszítővasat) és kinyitotta az Úttörő Áruházat, vagy valahol, valamikor máshol egy hajléktalan és egy egyetemista fényes nappal, munkásruhában lefűrészelt három önkormányzati lakatot a Kazinczy utca 41-ről, hogy saját lakatait tegye a helyébe.

Számomra a Centrum csoportbeli tapasztalataimon, illetve a most készített interjúimon túl fontosnak tűnnek azok a párhuzamos személyes, kollektív történetek is, amiket a bécsi Freiraum csoporttól, illetve a 2007 nyarán Grazban foglaltó csoportok tagjaitól hallottam.⁴³ Abból a nézőpontból, amit most Bodóval ellenkezve hoztam képbe, a következő kérdés tűnik kézenfekvőnek: meg kell nézni, hogy a szankcióktól való félelem milyen külső kényszer és/vagy belső indíttatás hatására semmisül meg.

A pesti, bécsi, grazi szubkulturális házfoglalók eseteiben ezt a belső indíttatást a látszólagosan legalábbis közös vágyakban, tervekben és a szolidaritásban érhetjük tetten – ezeknek a csoportoknak talán nem is a félelem, hanem az eredménytelenség közönye vette el a kedvét a házfoglalástól. Hiába valósították meg azt a formai keretet, ami előzetes elképzeléseik szerint a közösségi kiutat jelentette volna az elszigetelt életből, a kiút csak nem lett meg. Senki sem tér vissza a kezdeti

⁴³ A bécsi Freiraum csoport tagjaival tartottak kapcsolatot a Centrum csoportból páran. A bécsiek története hasonló volt a miénkhez: ők ötször foglaltak az egyetemen, és mind az ötször kitétték őket. A Freiraum csoport, akárcsak a Centrum, idővel feloszlott. A Graziak legfrissebb, 2007. októberi foglalásáról a Centrum csoport volt aktivistája tudósította az Indymédiát: <http://hungary.indymedia.org/cikk.shtml?x=39730>

lelkesedéssel egy elbukott kalandból. Ezt nem csak a Centrum csoport aktivistáinak lelkesedésének lassú haldoklása és végső megsemmisülése mutatja napnál világosabban, de a már említett bécsi Freiraum csoport is, és tapasztalataink alapján hasonló sorsot jósolhatnánk a grazi csoportnak is.

Gagy Ági Squat dolgozatában Hans Prujit kritikai elméletére támaszkodik;

Prujit két nagy csoportot különít el a házfoglaló gyakorlatokon belül. Az egyik csoport, amiről a szakirodalom nagyobb, elsősorban a harmadik világgal foglalkozó része is szól, a szükséglet-alapú házfoglalás, ahol az üresen álló ingatlan (esetleg telek vagy termőföld) befoglalása az egyetlen megoldás az égető szükségben, és a foglalásnak semmilyen más célja nincs, mint ezt a szükségletet kielégíteni. Emiatt ebben az esetben a házfoglalók stratégiája a konfliktuskerülés, rejtőzködés lesz. A házfoglalások másik csoportjába Prujit azokat az akciókat sorolja, amelyekben a házfoglalók valamilyen jelentést társítanak az akciójukhoz, s ezt igyekeznek széles körben kommunikálni. A célok itt is különbözőek lehetnek, a „vállalkozói” (entrepreneurial) squattoktól, ahol aktivisták egy nyitott szociális-kulturális központ létrehozásán dolgoznak, az alternatív művészeknek otthont, műtermet és kiállítóteret biztosító helyeken át a lakósquatokig. A kommunikált társadalmi cél és a megfelelő „framing”, keretezés lehet az ingatlanspekuláció, a hajléktalanság problémája, vagy kulturális tevékenység, műemlékvédelem stb.⁴⁴

Ebben a nagyon is gyakorlatias felosztásban a Centrum csoport nyilvánvalóan a második, a jelentéssel házfoglalás kategóriájába esik, míg az első kategóriába tartozó kényszerfoglalókat csak futólag említettük idáig, amivel az itthoni szakirodalomban legalábbis nem vagyok egyedül.

Annak ellenére, hogy ez a dolgozat is a Centrum csoporttal foglalkozik, hadd alkalmazzam valamivel korábban leírt módszeremet, ezúttal azonban már a kényszerfoglalók esetében: meg kell nézni, hogy a szankcióktól való félelem milyen külső kényszer és/vagy belső indíttatás hatására semmisül meg.

Miért nem foglalnak házat a hajléktalanok? És egyáltalán, ha nem ők, az élőhalott, kukából evő elmagányosodott alkoholisták a kényszerfoglalók, akkor kik? Talán ha nem meglepő, hogy azok az emberek esnek ki a munkaerőpiacról és válnak hajléktalanná, akik kapcsolati hálójuk teljesen felszámolódott (és ilyenkor még a népjóléti miniszter szociális védőhálója sem segít), akkor talán az sem meglepő, hogy azok választják a kényszerfoglalást az utcánalvás helyett, akik nem csak magukra számíthatnak. A kényszerfoglalók többnyire olyan (ittthon főként cigány⁴⁵) közösségek, amelyeknek közös, együttes története van, akik együtt har-

⁴⁴ GAGYI ÁGI: „Squat-kultúra Budapesten” – hogyan keretezzük? Kézirat.

⁴⁵ A politikailag korrekt *roma* elnevezés helyett én a valójában korrekt *cigány* szót használom, hiszen a *roma* szó eredetileg egy kisebb cigány csoport elnevezése, míg a *cigány* szó lefedi mind a szintiket, a romunglókat, a beásokat, a lovárikat stb.

colnak a folyamatos túlélésért, talán mióta az eszüket tudják. A szankcióktól való félelem a kényszerfoglalók esetében tehát egyszerre szűnik meg külső kényszerek miatt (és most nyugodtan gondoljunk a gazdaság diktatúrájára) és belső indítatások hatására (gondoljunk az intim és folytonos baráti és családi kapcsolatokra).

Térjünk vissza újra Bodóval:

Budapest, a maga elhagyott közttereivel, egy másik korból és politikai rendből itt maradt túlszabályozottságával, mikro- és makroszinten egyaránt kézzelfogható koncepciótlanságával ideális táptalaja lenne bármilyen TAZ [IAT – *A szerk.*] kialakulásának: az átmenet során és nyomán üresen maradt terekben éppen gyökeret verő, s csupán ideig-óráig fennálló, önmaguk létét a lázadásban, a felkelésben megtaláló városi szubkultúrák pontosan megfelelénének ennek az értelmezési keretnek.

Ha azt veszem figyelembe, hogy ki tartott meg hosszabb ideig házat, akkor a kényszerfoglalók jócskán verik a Centrum csoportot. Ha azt veszem figyelembe, hogy ki élt merőben más életet, mint amit a polgári hamis tudat forgatókönyve előír, akkor a kényszerfoglalók verik a Centrum csoportot.

Ennek a résznek a végén hadd mondjam el Bertolt Brecht szavaival, hogy mire is gondolok:

Mérlegelve, hogy itt házak állnak,
Míg fölöttünk nincs más, csak az ég,
Úgy gondoltuk, hogy beköltözünk azokba,
Mert az odukból nekünk már rég elég.
Mérlegelve, hogy ti viszont ekkor
Mellünknek ágyukat szögezték,
Úgy döntöttünk, hogy a halálnál ezentúl
Jobban féljük a rossz életet.⁴⁶

HETEROTÓPIA⁴⁷ – VITA FOUCAULT-VAL

Korábban már beszéltem arról a valóságos felosztásról, amit elméletben Foucault, gyakorlatban pedig a Szituacionista Internacionálé kritizált. A modern város-tervezés⁴⁸ ilyen irányú tevékenységeinek elemzése elengedhetetlen, amennyiben

⁴⁶ Részlet Bertolt Brecht *Határozat* című verséből. Pusztán terjedelmi okokból nem közöltem a teljes verset, semmi más ok nem indokolta volna ezt a döntésemet.

⁴⁷ Humoros módon a heterotópia szót hamarabb megismertem, mint a szónak a jelentését. 2006 novemberében részt vettem egy Lyonban szervezett workshopon, amely a *Heterotópia* címet viselte. Ott hasonlóan a *Médiahekk* konferencián vállalt előadásomhoz, a Foglaltház-makettekről beszéltem.

⁴⁸ „A várostervezést úgy kell megértenünk, mint valamely társadalom reklám-propaganda szektorát, azaz, mint a részvétel szervezését olyasvalamiben, amelyben képtelenség részt venni.” KOTÁNYI ATTILA, RAOUL VANEIGEM: Basic Program of the Bureau of Unitary Urbanism. In: KEN KNABB: *I. m.* (Ford. Erhardt Miklós.)

meg akarjuk érteni azokat, hogy változtatni tudjunk a mindennapi életen⁴⁹. Hadd idézzem Foucault-t ezzel kapcsolatban:

Bizonyosan nem kudarcra ítélt az a vállalkozás, amely azoknak a viszony-együtteseknek az alapján lát neki e szerkezeti helyek leírásának, amelyek meghatározzák őket. Például leírhatók a viszonyok, melyek meghatározzák a közlekedés szerkezeti helyeit, az utcákat, a vonatokat [...]. A vonatkozó viszonycsoportokból kiindulva ábrázolhatók a kikapcsoldás szerkezeti helyei, a kávéházak, mozik, strandok. Hasonlóképpen járhatunk a pihenés szerkezeti helyeit, a házat, a szobát, az ágyat és társaikat illetően. Engem azonban e szerkezeti helyek közül csupán az a néhány érdekel, amelynek megvan az a különös tulajdonsága, hogy kapcsolatban áll az összes többivel, ám oly módon, hogy eközben felfüggeszti, közömbösíti vagy visszajára fordítja az általa megjelölt, visszavert vagy visszatükrözött kapcsolatokat.⁵⁰

A szerző heterotópiának nevezi azokat a megvalósult utópiákat, amelyek egyfajta ellen-szerkezeti helyként, kétségek elé állítják, kiforgatják a kultúra belsejében fellelhető valódi szerkezeti helyeket; azok a helyek, amelyek külsők minden helyhez képest, mégis tökéletesen lokalizálhatók.

Azt a jelenséget, amit Foucault leír, hozták létre tudatosan a szituacionisták. Ahogy azt Kotányi és Vaneigem kifejtik az Egységes Urbanizmus Irodája alapprogramjában, a kapitalista várostervezés korában a valódi közösségi mozgalom legfőbb feladata, hogy képessé tegyék az embereket felhagyni a környezetükkel való azonosulással. Nem ringatják magukat abba az illúzióba, hogy egyik pillanatról a másikra le lehet rombolni a modern urbanizmust összes mesterkedésével egyetemben, de az egyértelmű a számukra, hogy annak elfogadásának attitűd-változása jelentős eredményeket érhet el az aktív résztvevők mindennapi életében. A program alapvető lépésként ír a terek kisajátításáról, ahol majd afféle heterotópiaként áll az emberek lehetőségében a társadalmi élet összes többi szférájával szembeni kritikai gyakorlat, illetve a kisajátított tér megtöltése új emberi kapcsolatokkal, tevékenységekkel. A program tehát felhívás olyan ideológia-ellenes helyek létrehozására, „amelyek egyfajta ellen-szerkezeti helyként, kétségek elé állítják, kiforgatják a kultúra belsejében fellelhető valódi szerkezeti helyeket; azok a helyek, amelyek külsők minden helyhez képest, mégis tökéletesen lokalizálhatók.”

Foucault több alapelvet is megfogalmaz a heterotópiával kapcsolatban, amiből kitűnik, hogy az ő számára ez a fogalom nem pusztán az alulról szerveződő el-

⁴⁹ „A mindennapi élet kutatása teljesen abszurd vállalkozás volna, képtelen arra, hogy bármit is megragadjon megfigyelése tárgyából, amennyiben a kutatásnak nem a mindennapi élet átalakítása lenne a célja.” GUY THE BORED: A mindennapi élet tudatos megváltoztatásának perpektívái. A szöveg magnókazettáról hangzott el a Henri Lefebvre által szervezett párizisi konferencián (A mindennapi életet kutató csoport) 1961. május 17-én. KEN KNABB: *I. m.* A szerző fordítása.

⁵⁰ FOUCAULT: *Eltérő terek*. In: MICHEL FOUCAULT: *I. m.* 148.

lenkulturális téralakítást fedi le, de más, kulturális, társadalmi funkcióval ellátott helyeket is, mint a temető, a hajó, vagy akár a szabadidő-falu, amiről így ír:

A legutóbbi időszakban kifejlesztettünk egy újfajta időszakos heterotópiát, a szabadidő-falut, vagyis azt a polinéz falucskát, amely három rövidke hét erejéig őseredeti és időtlen meztelenséget kínál a városlakók számára. [...] ...felfedezvén a polinéziai életet, az időt töröljük el.

De hadd idézem ennek kapcsán az SI-t, ami ezekben a polinéz falvakban és a nyaralásban a mindennapi élet nyomorának kompenzálását látta csupán:

Biztosítani a három hetes pihenőt abban a negyvenkilenc hét munkával töltött életben, amit egyébként élünk, a Club Méditerranée bővli polinéziai ideológiájára felhúzott nyaraló falvaiban – mintha a Francia Forradalom mutatkozna a köztársasági Róma jelmezében, vagy mint azok a mai forradalmárok, akik a rájuk leginkább passzoló Bolsevik, vagy valamely más típusú *militáns szerepek* alapján határozzák meg magukat. A mindennapi élet forradalma nem merítheti költészetét a múltból, hanem csakis a jövőből.⁵¹

A példában említett nyaralófalvaknak ellen-szerkezeti helyekként hasonló a funkciója, mint a foglaltházaknak. Egy olyan keretbe való belépést biztosítanak, amely kompenzálhat minket az elvesztegetett életünkért. Ha sehol sem lehetünk együtt, akkor meg kell reformálni a társadalmi struktúrát, létre kell hozni olyan helyeket, amelyek látványa azt ígéri a fogyasztónak legalábbis (ha nem is az ott robotoló munkásnak), hogy meg tud nyugodni, és fel tud épülni sebeiből, amit azon az ellen-szerkezeti helyen kívül szedett össze. A szituacionisták ellen-szerkezeti helyei azonban még véletlenül sem a kompenzációt, vagy a kikapcsolódást szolgálták, hanem sokkal inkább egymás arcát ismerők közös kalandjait a társadalmi viszonyok rombolásában. A társadalmi viszonyok rombolásán most olyan banálisnak ható dolgokra gondolok, mint a már fentebb más aspektusból említett példám: ahelyett, hogy a Corvintetón töltsék el random ismerősökkel sörözve, csajokat stírölve hosszú, bosszantóan unalmas órákat, inkább a szeretteimmel töltök együtt egy kellemes éjszakát a Népszínház utcai lakásunk tetején. Heterotópia: mivel külső társadalmi nyomások legyengítve vannak csak jelen, ezért ha a közös rombolás szándéka fennáll, sikereket lehet elérni a belénk kondicionált társadalmi nyomásaink rombolásában.

Foucault jelen tárgyalt szövegének vége felé még egy érdekes funkcióját említi a heterotópiának, mely két irányba működhet. Egyrészt lehet az a feladata, hogy egy másik, reális teret teremtsen meg, akárcsak a polinéz falucska esetében, amely oly rendezett, hogy a mi mindennapi terünk már rosszul igazgatottnak, kuszának

⁵¹ Instructions for an Insurrection. In: KEN KNABB: *I. m.* A szerző fordítása. Kiem. az eredetiben.

tűnik. „Nem az illúzió, hanem a kompenzáció heterotópiája ez.” Másrészt ezzel ellentétben lehet az a feladata, hogy létrehoz „egy illúziókkal teli teret, amelynek viszonylatában minden reális tér, az emberi életet körülfalazó minden szerkezeti hely még illuzórikusabbnak lepleződik le.” Ilyen heterotópiák lehetnek a Dunajcsik fivérek MVSEVM-ában rendezett Hóhérikett⁵² játékok, ahol a „házbuli” vendégei egyéjszakás szerepeikkel identifikálják magukat – amennyiben intenzív a játék, úgy az éjszaka végére nem csak az aktuális szerepek lepleződnek le, hanem a mindennapi életben játszott szerep-forgatókönyvek is. Andy Bennett hivatkozik a szubkultúrákról, vagy neo-törzsekről írt dolgozatában⁵³ Shieldsre, amit én most a Hóhérikettek által párhuzamba állítható mindennapi tendenciákkal kapcsolatosan idézek:

Shields egy olyan „posztmodern, »szerepjátszó énről« (persona)” ír, amelyik a „helyspecifikus” csoportosulások sora között mozog, és amelynek „többszörös azonosulásai egy, a színműbéli szereplőkhöz hasonló személyiséget (dramatic person) alkotnak – egy olyan ént, amelyet többé nem lehet leegyszerűsítve egységesként elgondolni”. Ebből a nézőpontból a csoport többé már nem egy alapvető középpont az egyén számára, hanem inkább egy a középpontok vagy „színterek” sorában, amelyeken belül az egyén egy választott időleges szerepet vagy identitást megélhet, mielőtt továbblép egy másik színtérre és más identitást ölt magára.

A Centrum csoport aktív résztvevőjeként végzett tevékenységeim, a Centrum csoport kiadványai és a csoport aktivistáival folytatott interjúim alapján azt a tézist támogatom, mi szerint a Centrum csoport tagjai dominánsan szubkulturális tevékenységet folytattak, aminek előbb-utóbb szakításokhoz, illetve a csoport (a szubkulturális színtér) feloszlásához kellett vezetnie – ha másért nem is, de legalábbis a házfoglalást büntető magyarországi (szokás)jogi helyzet miatt.

⁵² „Kísérletet tettünk arra, hogy a Peter Greenaway (*Számokba fojtva*) *Drowning by Numbers* című opusában szereplő *Hangman's Cricket* nevű játékot a valóságban rekonstruáljuk. Közel húsz, gyanútlan résztvevőt sikerült bevonnunk a francia krikett, a detektívregény, a királydráma és a konspirációs szerepjátékok különös házasságából született eseménybe, melynek szabályait és történéseit maguk a résztvevők is aktívan alakíthatták és alakították. Ennek során a játékosok olyan rituális eseményekben – vagy azok szimbolikus imitációjában – vehettek részt, mint például az emberevés, a királygyilkosság (pontosabban szólva annak kísérlete), a vízbemerítés, vagy egy működő kerékpár ünnepélyes kettéfűrészelése, melyet ebben a kontextusban az áldozatbemutató posztmodern variációjának tekinthetünk. Ezek a történések hol rejtetten, hol expliciten szótték át az egész biennálét, tovább erősítve a meghívottaknak azt az érzését, mi szerint a MVSEVM területére lépve olyan zónába jutottak, ahol bármi megtörténhet, és meg is történik.” DUNAJCSIK MÁTYÁS: A múzeum mindenkié. <http://hi.zpok.hu/dmp/MVSEVM.rtf>.

⁵³ ANDY BENNETT: Szubkultúrák vagy neo-törzsek? = *Replika* 53. 2005. dec.

Mielőtt rátérnék a csoport médiakommunikációjára, hogy az alapján próbáljam meg a csoport, illetve az abban résztvevő egyének identitását elemezni, röviden felvázolom a házfoglalás történeti előzményeit nagyjából azon az összetettségi szinten, amin a Centrum csoport számára, mint saját előtörténete létezett.

FOGLALTHÁZAK ITTHON ÉS KÜLFÖLDÖN – IDENTIFIKÁCIÓS MINTÁK

Még ha a Centrum csoport szereti is azt hangsúlyozni, hogy ő az első házfoglaló csoport Magyarországon, ez nem igaz – annyi valóban igaz, hogy ők tudatosan arra törekedtek,⁵⁴ hogy a házfoglalás politikai, kulturális aktus legyen – ehhez most én a csoporttal ellentétben nem rendelek hozzá pozitív konnotációkat. Budapesten és vidéki városainkban is voltak, vannak és lesznek (amíg kapitalizmus a világ) üres házak, és ugyanígy voltak, vannak és lesznek szegények, nincstelenek, akik jobb híján, vagy elszánt akarattal költöznek be ezekbe a tőke által elfeledett ingatlanokba. Sőt, ha úgy tetszik azok a valódi házfoglalók, lakásfoglalók, akik azért foglalnak be épületeket, mert a Centrum aktivistáinak túlnyomó többségével ellentétben nincsen hová menniük az utcán, vagy az üres épületeken kívül. Ezeknek a névtelen házfoglalóknak sosem jut ki a médiaszereplés, ők kamera helyett csak a kiverésükre odarendelt karhatalommal tudnak szembenézni; és pontosan emiatt lehet az ő életüknek, közös gyakorlatuknak jóval nagyobb jelentősége a saját életmód-jellegének változása tekintetében, mint a Centrum csoportnak, vagy más jelentéssel házfoglalásnak.

Az első squat⁵⁵ egy Nap utcai (VIII. kerület), életveszélyesnek minősített, nagyon lerobbant ház volt, helyenként beszakadt födémekkel, villany és fűtés nélkül. A Fidesz foglalta le 1989-ben azzal a szöveggel, hogy társadalmi munkában felújítja, de ebből nem lett semmi. Egy télen át punkok laktak benn, aztán kiköltöztették őket. A következő években az erről a házról elnevezett A NAP csoport (az Autonómia anarchista csoport egyik szárnya) keresgélt egy megfelelő lakóépületet, de valahogy egyik sem jött össze.

1990 novemberében sor került egy érdekes akcióra, amikor is anarchisták öt percre befoglalták a német nagykövetség Izsó utcai épületét.⁵⁶ Az akcióra azért került sor, hogy szolidaritásukat fejezzék ki a németországi házfoglalókkal, akik-

⁵⁴ „A tudatosság az, aminek terén úttörők lettünk. Rengetegen foglalnak lakást, házat itthon, csak éppen ideológiai tudatosság nélkül, az ellenség ismerete nélkül és viszonylag alapos jogi háttérismertetek nélkül. Ezt a változást hozzuk most mi, ezen az úton lépünk most előre. Tudatosak vagyunk, ismerjük az ellenségünket – és most már ő is ismer minket, mert rivaldafénybe léptünk –, és tisztában vagyunk – nagyjából – a jogainkkal.” *Úttörő fanzin* #1, bevezető.

⁵⁵ Ebben a rövid hazai történeti áttekintésben nagyban támaszkodok a Centrum csoport ismereteire, illetve Ember Zoltán cikkére. *EMBER ZOLTÁN: Eszméletlen nagy élmény.* = *MNarancs* 2004. nov. 18., 25–27.

⁵⁶ Nem szolgáltat bizonyítékokat a Fekete Doboz. = *Mai Nap*, 1990. nov. 26., 5.

kel szemben a német rendőrség erőszakosan lépett fel az akciót megelőző napokban. Az anarchisták átmásztak a nagykövetség kerítésén, „neoluxszal befújták a falakat, majd átadták petíciójukat a nagykövetnek. Abban bejelentették, hogy öt percre elfoglaltnak nyilvánítják a nagykövetséget.” Az akció után tizenöt perccel érkezett ki a rendőrség, de konfliktusra nem került sor.

Az első magyarországi művészsquat a Galántai György képzőművész 1970-ben megvalósított legendás Balatonboglári Kápolnatárlatok projektje volt, amelynek működését a hatóság 1973-ben adminisztratív úton ellehetetlenítette.⁵⁷ A fiatal és később nevéssé vált képzőművészek közreműködésével működtetett alkotóközösségekben happeningek, kiállítások, koncertek zajlottak, amelyek meghatározó jelentőségűeknek bizonyultak az abban részt vevő emberek számára. Bak Imre így emlékszik vissza az eseményekre: „...valahogy ott ez a kis kápolna a szabadságot jelentette egy kicsit, és akkor azzal az eufóriával vett részt az ember, hogy itt végre szabad...”

Művészsquatok kapcsán eszünkbe juthat Halász Péter hasonló irányú tevékenysége is; érdekesség: a Centrum csoport első akciója után a *Kultúrház* műsor legelső adásában szerepelt három aktivista Halász Péter társaságában.

A mostani Trafót (Bp., IX. ker., Liliom u. 41.) a francia Resonance-csoport 1991 tavaszán foglalta el. A franciák távozása után magyarok költöztek be az épületbe, voltak koncertek, kiállítások. A rendőrök eleinte nem tudtak mit kezdeni a dologgal, arra vártak, hogy a franciák majd elmennek. A hely önkormányzati tulajdonban volt, többször berendelte a squattereket a kerületi polgármester, mert hajlott arra, hogy megkapják az épületet. Aztán elszabadultak a dolgok, lecserélődtek a lakók, végül a rendőrség kilakoltatott mindenkit... „Egy időben a Tilos rádió is működtetett a Fő utcában egy squatot, illetve a budai művészeknek is volt egy rövid ideig működő foglalt házuk a Rózsadombon.”

Az eddigi hazai (jelentéssel) próbálkozások tehát mind elbuktak, azt tehát nem mondhatjuk, hogy a Centrum csoportnak lennének pozitív előképei a hazai színtéren. Pedig külföldön számos példa bizonyítja, hogy egy komolyan végigvitt, kulturális és közösségi célokat szem előtt tartó foglaltház projekt életképes lehet és előbb-utóbb legitimitást szerezhet. Ezt az utat járta be például a zürichi Rote Fabrik,⁵⁸ az amszterdami W139,⁵⁹ a berlini Tacheles⁶⁰ vagy a ljubljanoi Metelkova⁶¹ utcai kulturális komplexum.

A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy nem muszáj ahhoz legalizálódnia, illetve elnyernie a hatalom szimpátiáját egy foglaltháznak, hogy hosszú életet éljen

⁵⁷ KLANICZAY JÚLIA, SASVÁRI EDIT: *Törvénytelen avantgárd. Galántai György balatonboglári kápolnaműterme 1970–1973*. Budapest, Artpool–Balassi, 2003.

⁵⁸ <http://www.rotfabrik.ch/>

⁵⁹ <http://www.w139.nl/w139.htm>

⁶⁰ <http://super.tacheles.de/cms/>

⁶¹ <http://www.metelkova.org/>

meg. A pozvani Rozbrat squat 2007-ben élte meg fennállásának tizenharmadik évfordulóját, jóllehet nemhogy a város anarchista mozgalmának bázisát adja ez a komoly felkészültségű hely, de talán még egész Lengyelországszerte is itt a leg-erősebb az anarchista mozgalom. A bécsi Ernst Kirchweger Haus (EKH) 1989 óta működik, fennállásának tizenharc esztendeje alatt több igen komoly szituációt élt túl, helyzete most is csak ideiglenesen tisztázott. Ez a ház volt a Centrum csoport aktivistái számára a legvonzóbb példakép a maga öt emeletével, elhivatottan anarchista, feminista, internacionalista gyakorlatával.

Az EKH-ra hadd térjek ki kicsit bővebben! Térbeli, időbeli közelsége miatt lehetett az EKH meghatározóbb előkép a magyarországi foglalók számára a berlini házakhoz képest. Arról pedig, hogy miért nem a ljubljanoi Metelkova utcai ház vált dominánssá a külföldi squatok közül, csak spekulálni lehet: a Centrum csoport keménymagja egészen egyszerűen jobban vonzódott a radikális, szélsőbaloldali, autonóm ideológiákhoz – mint amit az EKH is képviselt látványában, gyakorlatában.

A bécsi foglaltház történetének legsúlyosabb fordulópontja talán 2005-ben volt, amikor is az addigi tulajdonos, az Osztrák Kommunista Párt eladósodván, eladta ingatlanját egy neonáci tevékenysége miatt már büntetett ingatlanspekulánsnak, aki politikai antipátiája miatt erőszakosabban akarta kilakoltatni az anarchistákat, mint általában azokat, akik a tevékenysége áldozatául eső ingatlanokban éltek. Tucatnyi kollektíva, szerkesztőség, könyvtár költözött ki akkor az EKH-ból, a bennmaradók pedig nemzetközi részvétellel szerveztek „házfesztivált”, hogy a nagyszámú tömeg mobilizálásával gyakoroljanak nyomást a spekulánsra, illetve a helyhatósági választások előtt álló bécsi önkormányzatra. Ez utóbbi meg is vásárolta az ingatlant, majd bérbe adta jelképes összegért a házfoglalóknak – jobb egy megfigyelt központ, mint a városban randalírozó punk csürhe.

Ezekben a bécsi akciókban a Centrum csoport több tagja is részt vett; többen kiutaztak tudósítani a magyarországi Indymediát,⁶² többen pedig hazatérően szolidaritási tüntetést szerveztek az Osztrák Nagykövetség⁶³ előtt. Hogy milyen várakozásokkal mentek ki a Centrum csoport aktivistái Bécsbe részben kiderül az egyik bécsi tudósítás⁶⁴ bevezetőjéből:

Szerdan, junius 29-en érkezünk meg Perkelevel Becsbe (par elvtarsunk mar kinn van, paran utanunk érkeznek), akkor meg úgy tunik, hogy minden egyertelmu. Legalabbis az eddigi informacioink alapján biztosak vagyunk abban, hogy a hely sorsa a napnal is vilagosabban meg van irva a nagy konyben: tizenot boseges esztendo utan az uj, neonaci tulajdonos kitakaritja

⁶² Az Indymedia.hu egy önmagát függetlennek címkéző, nemzetközi hírportál magyar nyelvű kiadása. Szerkesztőségében javarészt civilek (zöldek, autonómok, humanisták stb.) tevékenykednek, így jön létre egy pár ezer fős olvasottságú szubkulturális réteglap.

⁶³ Az EKH marad!!! <http://hungary.indymedia.org/cikk.shtml?x=24301>

⁶⁴ TOM SOY: A becsi szitu. <http://hungary.indymedia.org/cikk.shtml?x=24049>

az autonomokat vadiuj ingatlanjából. Egy kis feszkos harcra számítunk, betört orrokra, gumibot- és konnygaz-bemutatóshowra, és arra, hogy végül ugyanis elveszti majd a mozgalom a csatát.”

Ezek után a spektakuláris elképzelések után nem meglepő az egyik interjúalany nyomozóhoz valója mindehhez: „Azzal a kis perverz vággyal mentünk ki, hogy majd megsérülünk a rendőrökkel vívott harcban, és itthon majd fel lehet ezzel vágni. Hát nem sérültünk meg, csak az egyikünk karján lett egy kék gumibot nyom. Irigykedtünk rá.”

Kétségtelen, hogy nem kedvez minden jogi, társadalmi és gazdasági berendezés egyenlően az effajta szokatlan ötletek legitimálásához, de ha még hiszünk abban a mesében, hogy a társadalmi berendezkedés annak tagjainak életminőségét szolgálja, akkor nem kizárt az sem, hogy azok megváltoztathatók. Az, hogy az úgynevezett squatháborúk⁶⁵ (Nyugat-Európa, 80-as évek) eredményeiként bizonyos foglalkozások legalizálódtak, csak bizonyos szemszögből tűnhetnek fel az autonóm mozgalom győzelmeként. Azonban nem feledkezhetünk meg arról, hogy ezek az ex-független zónák beépültek a rendszer hatalmi struktúrájába, részlegesen bár, de ellenőrzött területekké váltak. Sőt, menjünk tovább: a kevésbé ismert szubkultúrák beemelése, megjelenítése a piaci kínálat növekedését és az üzlet fellendülését okozta, tehát a függetlenségért folytatott háború zsákutcába jutott, mint a történelem folyamán már oly sokszor, újfent azzá vált, ami ellen a szavak szintjén legalábbis harcolt: a rendszer befogta a forradalmat és alapvető logikája szerint eladta azt fogyasztóinak.

A berlini Tacheles ház immáron semmiben sem különbözik egy alternatív kiállítótértől, előkelő helyen szerepel a folyamatosan betérő turisták útikalauzában, a belőlük élő autonóm művészek pedig folyamatosan a nyomukban kajtatnak néhány euróért – szükségük van rá, hiszen havi kétszáz euróért bérelnek itt műtermet maguknak, ahol egyébként gyakran ott is laknak.

Budapesten évek óta nagy divatja van a romkocsmáknak: üres önkormányzati ingatlanokat vesznek bérbe a tőkésék; minél lerobbantabb a ház, annál olcsóbb és annál felkapottabb. Ezek a helyek gyakran csak egy-egy nyárra nyitnak ki, tehát nem csak a külsőnyükben hasonlítanak gyanúsán a foglalkozásra, de még temporalitásukban is. A különbség azonban még így is szembevetendő: a romkocsmákban a profit az első, minden más esetleges és alárendelt vonzata annak csupán.

A már említett *Médiahekk* konferencián beszélt Gagyi Ági a médiamunkások jellegzetes attitűdjéről a Centrum csoport foglalkozásaival kapcsolatban. Szerinte a házfoglalókkal kezdetben legalábbis szimpatizáló sajtóbeszámolóknak annak voltak köszönhetőek, hogy azok (ti. a sajtómunkások) korábban már voltak nyugati squatokban, legalábbis kocsmáztak már Berlinben, vagy Amszterdamban. Éppen ezért az ő számukra csak a squat esztétika az, ami átjön, a házfoglalók politikai

⁶⁵ SZALONANARCHISTA: A második squatháború elkezdődött. <http://indymedia.hu/cikk.shtml?x=23271>

tevékenységeire egészen egyszerűen süketek. Gagyí Ági tézisét hadd támogassam meg egy Ivan Chtcheglovtól származó idézettel:⁶⁶

Tudjuk, hogy ha egy tárgyat nem tudatosan veszünk észre az első látogatáskor, akkor a későbbi látogatások alkalmával, ennek hiányában meghatározhatatlan benyomásokot fog kelteni: ennek az időben hátrafelé való célzásnak eredményeként a tárgy hiánya érezhető jelenlétté válik az alany számára. Pontosabban: a benyomás minősége általában annak ellenére marad meghatározatlan, hogy az eltávolított tárgy természetétől és a látogató számára tanúsított jelentőségétől eltér – a nyugodt élvezettől egészen a terrorig lenghet ki a képzeletbeli mutató. (Ebben a különleges esetben ezek az érzések a memórián keresztül érkeznek; csakis kényelemből választottam ezt a példát.)

Mivel az újságírók már ismerték a squatot, mint egy, a kapitalista gazdaságba illeszkedő romesztétikai szabadidőközpontot, ezért fel sem merülhetett bennük a valódi megismerés igénye. Volt egy felszínes-hiányos viszonyulási alapjuk, amire tudósításaikat felépítették, ám az azok által reprezentált kép minőségének vajmi köze volt az Úttörő Áruház, vagy a Kazinczy utca 41. minőségéhez, vagy a látogatókban keltett hangulatok, tevékenységek minőségéhez. Egyoldalú hozzáállásukhoz képest azonban magának a csoportnak a médiataktikája is rádobott a sajtómunkások eltérítő tevékenységéhez. A későbbiekben meg fogjuk vizsgálni a Centrum csoport médiakommunikációját, azt a folyamatot, melynek során felépült az a kép, amit a média kezdett közvetíteni a csoportról. Ezt a képet pedig elsősorban a Centrum Média Igazgatóság hozta létre és csak másodsorban a sajtósok. Mindenesetre a folyton hangoztatott kulturális, szociális, politikai célok egy érthető, ám felszínes-látványos mederbe terelték a megértés, átélés lehetőségét, s ezért a Centrum csoport tevékenysége sem a médiában, sem a valóságban nem tért el lényegében más romkocsmák, illetve a foglaltház-szerű Tűzraktár gyakorlatától.

EGY SZIMPLA ESTÉN A SZIMPLA KERTBEN⁶⁷

2005 nyarán az alternatív, liberális média, kulturális élet a Tűzraktár⁶⁸ nyitásától volt hangos. Fiatal művészek egy csoportja (a Tűzraktár csoport) leült tárgyalni egy ingatlanspekulánssal, aki ráébredt arra, hogy milyen jó reklám lesz számára és üresen álló ingatlanja számára az, ha ideiglenesen egy trendi romkocsmát varázsolnak belőle. A Tűzraktár csoport nemhogy ingyen végezte el a reklámmun-

⁶⁶ IVAN CHTCHEGLOV: Formularly for a New Urbanism. In: KEN KNABB: *I. m.* A szerző fordítása.

⁶⁷ A fejezet címét a budapesti Grand Hotel Budapest zenekar azonos című számából kölcsönöztem.

⁶⁸ FÖLDES ANDRÁS: Romkulturális központ a Szármás fejevadász díszleteiben. <http://index.hu/kultur/eletmod/tuzraktar061/?print>

kát a számára, de még a kulturális munkához szükséges erőforrásokat is saját zsebből állták. Miközben Budapest értelmiségi fiataljai bezsongva hajtogatták, hogy milyen remek „foglaltház jellegű” helyre járnak, észre sem vették, hogy jelenléttükkel csak a helyi kocsmát támogatják.

Mert igaz ugyan, hogy a Tűzraktár csoport remek kulturális munkáknak adott helyet, de mihelyst bezárt a Tűztér⁶⁹ névre hallgató kocsmá, a látogatók is elmaradoztak. A háromszereplős játékból tehát ketten profitáltak: a tulajdonos és a kocsmá; a Tűzraktár csoport pedig afféle szamaritánus kreatív menedzserként ingyen biztosította a vitrinbe kithető szubkulturális fogyasztási cikkeket: a független művészek kreatív, sokszor verejtékes munkája csak arra volt jó, hogy kikerüljön a tőke homlokzatára, és reprezentálja azt, eltakarván dekadens ürességét és céltalanságát.

A Tűzraktárnál jóval sikeresebb történetet élhetett meg az a négy bölcsész, akik még 2001-ben kezdtek bele Szimplás befektetésükbe. Amikor ők kezdtek, már bezártak az alternatív helyek, mint a Tilos az Á, vagy a Tütü Tangó, egyedül talán a Ráckert volt nyitva, az is csak nyáron. A Szimpla elindítói maguk se gondolták volna, hogy a romkocsmáknak ekkora divatja lesz,⁷⁰ hogy a marketing az odajárok kapcsolati hálóján fog terjedni, s nem is lesz szükség közvetlen marketingre. Egy-két év alatt hírük ment a világ szabadidő szeletében, bekerültek a *Lonely Planet*be, megjelentek az első japán turisták stb. Évi több tízmilliónyi bevételüket a romesztétika megőrzése mellett folytonos felújításokba, bővítésekbe ölik – részben ennek köszönhető az is, hogy én most a Szimpla Kertben írhatom ezt a dolgozatot széles sávú internetet használva, miközben a hatszáz forintos(!) sörömet vagyok kénytelen inni. Nyilván én is beleesek a Szimpla termékcsalád potenciális fogyasztói körébe: valamilyen oknál fogva vonzódok a romesztétikához, és ha már ebben a városban az a mögött lévő tartalmat nem kapom meg, nem termelhetem ki, akkor kénytelen vagyok a formával megelégedni, amit megkaphatnék ugyan az Izsáki borozóban is, de tény, hogy a Szimpla profibban képes lekövetni, importálni azt az értelmiségi romesztétikát, amire a mi célcsoportunk vágyik. Budapesten ahelyett, hogy a fiatalok egymás vágyait próbálnák megérteni, hogy aztán egymással összefogva létrehozassanak egy olyan formát és tartalmat, amittől vágyaik beteljesülését, kielégülését várhatnák, ehelyett a *Pesti Est*et használják olyan térképként, amiben fel vannak tüntetve azok a termékközpontok, ahol vágyaikra szabott keretek közt tudnak kikapcsolódni. Itt kell megemlítenem az egyik volt Centrum csoport aktivista szarkasztikus, kritikus matricakampányát: egy egyszerű, apró matricapapíron a jól ismert Szimpla logó mellé a kapitalizmus szócska lett odabiggyesztve – szimpla kapitalizmus.

⁶⁹ Szétverték egy riksást. <http://www.alleycat.hu/?q=taxonomy/term/122>

⁷⁰ SOMLYÓDY NÓRA: Szimpla-történelem: Romkocsmák az éjszakában. = *MNarancs*, <http://www.manacs.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=14310>

Míg a Centrum csoport nem akart profitorientált helyet létrehozni, nem akart kompromisszumot kötni a piaccal, a Tűzraktár csoport pedig inkább egy, a maga számára vesztes kompromisszumot kötött egy professzionális kocsmáztató céggel, addig a Szimplások a kezdetektől maguk csináltak mindent; életben maradtak, terjeszkedtek, kinőtték az alternatív színteret, és folyton emelték az árakat, jóllehet az általuk használt romingatlanok bérleti díja is emelkedett.

A piac trendvadászai tehát lekövezték Berlin, vagy Amszterdam squat-kocsmáinak romesztétikáját, és meg is gazdagodtak belőle, miközben az autonómiáról ábrándozó művészek és egyetemista házfoglalók elvéreztek. Pénz beszél, kutyá ugat. A nyugati foglaltházaktól nem csak a romesztétikát lehet lenyúlni, hanem a kilakoltatás-parát is. A Városi Színház illetékesei, baráti körükkel 2006-tól nyitották meg a Sirály⁷¹ kávézót a Király utcában tisztázatlan körülmények közt: az ingatlant állítólag jogosulatlanul használják, az alagsor használatára állítólag még a Sirály beköltözése előtt Ráday Mihály kapott jogot az önkormányzattól. Hogy ebből mi igaz, nem teljesen tiszta, viszont hogy az ilyen jellegű mendemondák jók voltak arra a Sirálynak, hogy 2007 nyarán majdhogynem hetente rendezzenek bucsúbulit, nem kétséges. A „hely megmentéséről” szót mítoszok tették azt is lehetővé, hogy az árak megugorjanak, mondván, ha nem támogatják a helyet, akkor kénytelen lesz bezárni.

A romesztétikát és az üldöztetett nomád marketinget professzionálisan alkalmazó budapesti befektetőktől, kocsmáüzemeltetőktől visszakanyarodok magához a romesztétikához, annak tiszta, foglaltház, low-budgetes, lelkesedésből végzett gyakorlatához, ahol a pusztán esztétikai forma mögött társadalmi, politikai tartalom is áll.

ROMESZTÉTIKA

A házfoglalás poetikus radikalizmusa egyszerű lomokból, rendeltetését veszített hulladékanyagokból építkezik, roncsokból, haszontalanná vált tárgyak maradványaiból és ezeket helyezi egy professzionális tervrajz, vagy az illuzórikus lehetőségeket biztosító bőséges büdzsé hiányában megismételhetetlen esztétikai rendbe, ahol sosem az esztétikum dominál, hanem a gyakorlati használhatóság. Az így létrehozott esztétika jóllehet nem megismételhető, mégis a világ bármely részén térjünk be egy foglaltházba, fraktálszerű ismétléseit látjuk egy hasonló mintának.

A foglaltház összetett, egyszerre romesztétikai és egyszerre nagyon is gyakorlati kompozíciói, melyek a modern kapitalista nagyváros terének beteges közegében helyezkednek el, az illuzórikus stabilitást reprezentálják, amint a látszólag

⁷¹ SOMLYÓDY NÓRA: A Sirály sorsa: zártkörű klub. <http://www.manca.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=14514>

biztos, szilárd lét kikezdhetségére emlékeztetnek, akár tudatosan, akár öntudatlanul.

Ne higgyük azonban, hogy a felhalmozó rendszer törmelékéből, feleslegéből gagyi, használhatatlan vagy lomszerű együtteseket épít. A széthulló, elfeledettségében lepusztult világ megidézésén túl itt annak új kontextusba helyezéséről és lehetséges új kombinációinak megvalósításáról van szó. Kidolgozott, gondosan kiépített szerkezet jön így létre, és ennek a művességnek a dacára, sőt általa éppen a káosz, a véletlenszerű, a szüntelen változó alakzatok látványos rajzát adja.

A házfoglaló alapmódszere a beavatkozás. Nem egyszerűen talált tárgyakkal, hanem „talált térrel” dolgozik. Hol a nyilvános tereket sajátítja ki, legalábbis a kapitalista terminológia szerint, hol pedig a térkép vakfoltját szállja meg, lakja be organikusan, mint a csótányok. Valójában pont a kapitalizmus által kisajátított teret követeli – akár a nyilvános térről, akár az elzárt parcellákról legyen is szó – és ezen a nem performatív aktuson túllépve veszi is rögtön vissza azt, hogy az arctalan korporatív tőke érdekeit szembeközpelve a lokális közösség érdekeire helyezze a hangsúlyt. Párizsban vagy Budapesten veti meg a lábát, a nagyváros térképének ingerlő vakfoltjainál állapodik meg, hogy aztán feltérképezése után továbbkutasson az újabb fehér foltok nyomában.

Egy elhagyatott épület a ljubljanoi vasútállomás mellett (a Molotov squatra gondolok), vagy éppen a felhalmozó Osztrák Kommunista Párt egy használaton kívüli ingatlanja (az Ernst Kirchweger Hausra gondolok) például kihívó ellen-szerkezeti helyek létrehozását ihlette meg – ugyanezt tette meg az évek óta üresen álló Úttörő Áruház, Flórián mozi illetve a Kazinczy utca 41. kóser mészárszéke.

Ezeknek a helyeknek egyszerre létezik egy elfeledett kontextusa (amit a kollektív emlékezetből könnyűszerrel lehet előcsalogatni és rögtön el is téríteni azzal, ha új kontextusba helyezi a házfoglalás aktusa), és egyszerre létezik funkciótlan üres térként. Hiszen a valóság talaján maradva és a helyi közösség érdekeit szem előtt tartva sokkal inkább tűnik az üres tér funkcionális kihasználásának egy foglaltház, mint egy üres tér, ami egy ingatlanspekuláns mitikus iratai alapján ennyi meg ennyi csereértékkel bír, de ezen túl semmi másra nem alkalmas.

A nagyvárosok belvárosi milliójében, sokszor éppen a sétáló, bevásárló utcák mellett szégyenszemre megszületett romos foglaltházak egy bizonyos szempontból rontják a kapitalista városképet, más szempontból viszont új ízléspiacot teremtenek. A terv esztétikai vonzatai azonban mellékesek, az mindig a helyszín és az aktivisták erőforrásai nyújtotta adottságokból építkeznek, még akkor is, ha konkrét ízlések, spektakuláris célok vezetnek az aktivistákat egy nyilvános, jelentéssel foglaltház célközönsége felé.

A házfoglalás valóságos térbe nyúl, és nemhogy nem csodálkozik, de igényli is azt, hogy a látogatók a jól megszokott bámészkodáson túl aktív választ is adjanak. Nem az a kérdés tehát, hogy mit akart mondani a szerző, hanem az, hogy mit mondanak az emberek?

A házfoglaló modern urbánus nomádként él a világ különböző nagyvárosai-
ban, a nyilvános tér és a privát tér közti falat, magától értetődő mozdulattal
bontja le. A két tér közé állított rozsdás fémajtók felnyitásával és a kínai lakatok
lefűrészelésével, a hagyományos elszigeteltség ideiglenes és éppen ezért illuzóri-
kus felszámolásával a kétséges ellentétre világít rá tömegesség és bensőségesség,
kapitalista rend és uralomnélküliség között. Egyszerű szerkezetek és technológiai
szofisztikáltság érintkezik, a Do It Yourself etika egyszerűsége a modern kapita-
lista urbanizmus nagyvonalú összetettségével szemben. Az alulról jövő, organi-
kusan szerveződő néptudomány perel a nyugati civilizáció lélekteleenné vált
pompájával.

Amikor Kaszás Tamással megépítettük a *Budapesti házfoglalók múzeumának ma-
kettjét*,⁷² akkor tudatosan használtunk hulladékfát, egyrészt esztétikai, másrészt
környezeti-gazdasági okokból kifolyólag. Esztétikai, hiszen a képzőművészet szín-
terén úgy kellett megjelenítenünk a házfoglalást, hogy az esztétikailag erős, egyér-
telmű jelentésű legyen. Környezeti-gazdasági okokból kifolyólag, hiszen roppantul
idegesítő a tény, hogy bármilyen tevékenységet is végezzünk ebben a világban,
az szükségszerűen együttjár a hulladéktermeléssel. A tőke tehát nem csak az em-
berek életére, hanem a környezet életére is mindennapi veszélyt jelent, amin a sze-
lektív hulladékgyűjtés sem segíthet.

⁷² *On Difference #2*. Stuttgart Kunstverein, 2006.

Egy olyan rendszerben, ahol csak a végeredmény számít, a néptudósok a tudományos és művészi eljárások folyamatát követelik vissza mindannyiunk számára – az egyéni feltalálás folyamatának öröme legalább olyan fontos, ha nem fontosabb, mint a végeredmény. A néptudósok meglátják a szépséget, a kihívást és a komolyságot a kerék újrafeltalálásában. Az ilyen éleslátás újrafelfedezése után lehetetlen nem felháborodni az „ezt már feltalálták!” jellegű mondatokon... már érkezik is a néptudós frappáns válasza: „de nem én voltam!”

Azzal, hogy a feltalálást, a fantáziát mint játékot fogja fel, a néptudós szabad marad a lineáris progresszió hagyományától, amely galádul lopta el a be nem avatottak kreativitását, és tette a tudományt és a művészetet egy elérhetetlen papság kizárólagos földbirtokává.⁷³

A házfoglalás aktusa kétséget kizáróan provokatív, elsősorban azonban mégis építő terméke pedig, a rendbontás mellett, az új rendet sugalló alkotás. A Centrum csoport költői érzékenységgel formál: a Flórián mozi befoglalásakor gyerekkorunk matinéi jutottak eszünkbe, akkor még a mozizás elengedhetetlen kelléke volt a perec és a vajas pattogatott kukorica, mára azonban az előbbi teljesen eltűnt a korporációs multiplexek árupolcáról.

A foglaltház a tárgyakba, a térbe temetett emberi viszonylatokat képes feltárni, a bennük valaha élt vagy még rejtőző lehetőségeket villantja fel a mindennapi élet, a jövő számára. Amikor az urbánus civilizáció betegségtünetei felé fordul, s elfeledett, használhatatlanná vált épületek, terek sorsára hívja fel a figyelmet, elhanyagolt romok magányosságát köti össze az elhanyagolt ember-romok magányosságával, a figyelem egyszerre sugall anyai gyengédséget és forradalmi erőteljességet. Amit a foglaló megérint, amihez észrevételeit hozzáköti, az a nagyvárosi emberi környezet egyensúlyának törékenysége.

A házfoglaló a reális tárgyakat reális akciókban szólítja meg, ami szükségszerűen jelen idejű még ha a múlt világának vágyaiból születik is meg, és valamiféle elképzelt jövő felé mutat. Ellentétben áll mindez az ingatlanspekulációval: az a virtuális csereértékkel bíró ingatlant kezeli átláthatatlan bürokratikus procedúrák hosszú során át, értelmét pedig csak a megváltoztatható jövőben nyerheti el, egy a jelenben még ismeretlen tranzakció során.

A foglaltház az ellenkultúra intézménye, a szónak egy igen átfogó értelmében. Két szempontból is totális akar lenni: intenzív és extenzív módon. Az utóbbi azt jelenti, hogy a többségi társadalom, illetve az állam minél több legitimitációs, reprezentációs eszközét próbálja megvalósítani saját változat-

⁷³ T is for Technology. In: CRIMETHINC.: *Days of War, Nights of Love*. CrimethInc. 2001. A szerző fordítása.

ban, melyek segítségével az uralkodó ideológia újratermeli magát. Az intenzív totalitás a saját változatot jelenti, vagyis minden egyes szokást, ami a többségi társadalomban működik, a foglaltház újragondolt formában állít munkába. Tulajdonképpen ez az újragondolás jelenti az ideológiai tartalmat, ami áthatja a házat, és ami bármiben megjelenhet. A megközelítés totalitása adja a foglaltház előnyét más civil eszközökkel szemben, mint a lobbizás, a standolás, a tüntetés vagy az egyéb utcai akciók.

A foglaltház egy totális társadalmi alternatívát mutat fel, ami egyszerre a megvalósult forradalom, illetve a forradalom ígérete – vagyis példát mutat. Ez a példa azonban nem egy elszigetelt probléma elszigetelt megoldása, hanem egy olyan életmód, ami egész megoldás-halmazokat tartalmaz beágyazva a mindennapi élet szövetébe. Nem csak egy puszta megoldást mutat be, hanem azt is, hogy lehetséges ezt a megoldást beépíteni az egyes ember napi életébe. (Ilyen értelemben a fenntarthatóság fenntartható példáról beszélhetünk.) Ráadásul mivel nem elszigetelt egyének elszigetelt életmódjáról van szó, ezért olyan személyközi viszonyokat is képes felmutatni, amelyek nehezen fogalmazhatóak meg más módon, viszont az új világrend alapját adják: egy más politikát.⁷⁴

Dunajcsik Péter házfoglalói helyzetéből kifolyólag olyannyira szeretné dolgozatában totalizálni a házfoglalást, hogy elkövet egy jelentős hibát: a házfoglalás szubkultúráját ellenkultúrának állítja be; egyszerűbb és helyénvalóbb lett volna a szubkultúra szó használata, elsősorban azért is, mert a szubkultúra definíciójából következően a popkultúra ellenállója. Szó esik Dunajcsik dolgozatában ideológiáról, politikáról. A squat mozgalombeli tapasztalataira támaszkodva állítja azt, hogy az „ellenkultúra” a foglaltház esetében a következő szubkultúrákat fedti le, egyesíti: zöld, hippy, hardcore punk, cyberpunk, anarchista. Az anarchizmus tekintély- és hatalomellenes irányzatként a foglaltházak talán legmeghatározóbb szubkulturális összetevője. A nemzetközi anarchista mozgalom mélyen összefonódik a foglaltház mozgalommal, és kidolgozott ideológiai-elméleti keretbe helyezi a foglaltház kulturális gyakorlatát: egy hierarchia és vezető nélküli közösséget vázol fel, amely a kapitalizmus mindent magába foglaló uralmával szemben foglal állást.

Nemzetköziség alatt azonban – ebben a szubkulturális kontextusban – mást kell érteni, mint amit a marxi, vagy akár a lenini nemzetköziség alatt értünk. Mind a Centrum csoport tagjai, mind más, külföldi házfoglalók „erősen azonosulnak a világ különböző országaiban élő olyan idegenekkel, akik véleményük szerint osztják szubkulturális elkötelezettségüket. Sokan beszéltek arról a kifejezett élményről, amely identitásuk földrajzi kiterjedtségéből ered, és hangsúlyozták

⁷⁴ DUNAJCSIK PÉTER MAXIGAS: *I. m.*

annak az értékét, hogy saját környékükön vagy országukon kívül is résztvevői lehetnek” a házfoglaló színtérnek.⁷⁵

A foglaltházak nagy többségére az ideológiai, politikai egységesség a jellemző, de találhatunk ideológiai olvasztótégelyként funkcionáló squatter csoportokat is, ahol többféle szubkultúra képviselői dolgoznak együtt közös céljukért, egy foglaltházért.

Összefoglalva: a foglaltház kulturális gyakorlat, nyilvános politikai akció, anarchoid mozgalom, konszenzusos alapokon működő bázisdemokratikus közösség, és egy sajátos ellenkulturális színtér. Olyan speciális szimbolikus intézmények és konkrét funkciók komplex halmaza, amelyek egyaránt szolgálják az egyéni, a kisközösségi és a szélesebb társadalmi fejlődést, a rehabilitációt és a fejlesztést. A szabadság és az autonómia nyitott fellegvéra, amely hihetetlen befogadókészséggel és rengeteg kapcsolódási lehetőséggel rendelkezik. Szabadgyök.⁷⁶

A CENTRUM CSOPORT TÖRTÉNETE DIÓHÉJBAN

Mielőtt még rátérnék a Centrum csoport tevékenységeinek fő tendenciáira, dióhéjban összefoglalom a csoport történetét, hogy legyen valamiféle történeti kerete magának az elemzésnek. A Centrum csoport történetének kezdetét az első *Úttörő* fanzin (akkor még *Út-törő*, ez a későbbiekben is változik) megjelenésével datálom – a kiadvány az *Úttörő Áruház* újra-megnyitóján jelent meg, a házfoglalók akkor már két hete benn voltak az épületben, az előkészületek pedig jóval korábban kezdődtek. A Centrum csoport halálát pedig értelemszerűen az utolsó *Úttörő* fanzin megjelenésével datálom – a fanzin a *Foglaltház-menza*⁷⁷ megnyitóján jelent meg, az akkori szerkesztők célja az volt, hogy meghirdessék az *AK57 mint@foglaltház-pince* újranitását, ami megtörtént ugyan, de az üzemeltető csoport rövid idő után végérvényesen megszűnt csoportként működni. 2007 októberében a Centrumnál gyakorlatiasabb csoportok kezdtek el tevékenykedni a pincében, mint például a *Recycle Mission Hungary* (ez a csoport bicikli maradványokból készít praktikus termékeket), vagy mint a *Retextil* (ez a csoport pedig textil hulladékból állítja elő termékeit).

⁷⁵ Az idézett Hodkinson-szöveg eredetileg a goth szubkultúrát kutatta, ám megállapításai re-mekül leírják a házfoglaló színteret is. PAUL HODKINSON: Beavatottak és kívülállók. = *Replika* 53. 2005. dec.

⁷⁶ DUNAJCSIK PÉTER MAXIGAS: *I. m.*

⁷⁷ A *Foglaltház-menza* a 2006-os *Körút Fesztivál* keretein belül szervezett részben aktivista, részben művészeti tér volt, amit jómagam szerveztem több, mind az aktivista, mind a művészeti millióból ismert barátaimmal. A két hetes nyitva tartás dokumentációja, elméleti háttere elérhető a <http://foglalthaz-menza.freeblog.hu> oldalon illetve a <http://photo-menza.freeblog.hu> oldalon.

A Centrum csoport olyan módon szervezte meg magát, hogy minden egyes részfeladatra munkacsoportokat alakítottak, így könnyebben és hálózatosan tudtak dolgozni. A fő irányvonalakat a teljes kollektíva dönti el bázisdemokratikus⁷⁸ „meetingjeiken”, ezt követően pedig a munkacsoportok dolgozzák ki azokat. Ez utóbbiak listája, a teljesség igénye nélkül: Vuclik⁷⁹ (az ismeretlen identitású háznyitó csoport), Ruganegra⁸⁰ (agitációs street art csoport), Ideiglenes Galéria Bizottság (kiállítás szervezés), Infoshop csoport (infópult), Freeshop csoport (az ingyen csereruhátár szervezői), Food Not Bombs⁸¹ (vegetárius népkonyha), takarítóbrigád, TMK (víz, áram és egyéb infrastruktúrák beindítása) és végül, de nem utolsósorban a Centrum Média Igazgatóság (a továbbiakban CMI), amely munkacsoport felelős végső soron a kommunikációs tevékenységért.

A Centrum csoport 2004 októberében alakult meg, amikor zöld aktivisták, anarchisták, segédmunkások, egyetemisták és punkok⁸² befoglalták az Úttörő Áruházat – a két éve üres épület tengernyi kincsei (pl. a több száz papír centrumos zacskó, ahonnan a csoport logóját kölcsönözte) közt saját elmondásuk szerint ráakadtak saját életükre is. Az ebben a bizonyos saját életben való kételkedés nélküli magabiztosságot – mint ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk – a csoport költői vénával megáldott ideológiagyárosai alapozták meg főleg az áruház nevé-

⁷⁸ „A bázisdemokrácia azt jelenti, hogy azok hozzák a döntéseket, akikre a döntések vonatkoznak. Így tehát szemben áll a képviseleti demokráciával, ahol választott képviselők hoznak döntéseket a választók nevében, mint a Magyar Parlamentben. Az egyszerű bázisdemokrácia természetesen csak kisközösségekben hatékony, de vannak olyan elméletek, amelyek széles társadalmi részvételre épülnek. Ezeket általában a »részvételi demokrácia« (participatory democracy) jelzővel illetik, és sokszor összekapcsolódnak a kommunikáció-technológiai fejlesztésekkel, illetve a közösségfejlesztéssel. Hakim Bey szociológiai és történeti antropológiai kutatásokra hivatkozva a kisközösségek ideális méretét 60 főben határozza meg. [...] ...csak akkor emelkedik jogerőre a döntés, ha mindenki elfogadja (ez az ún. konszenzus). Tehát a legegyszerűbb rendszerekben a döntést akár egyetlen személy is megvétózhatja (block). Természetesen ez szintén csak kisközösségekben működik a megfelelő hatékonysággal, ahol egyrészt kevesebb ember vesz részt a folyamatban, másrészt létezik egy alapvető szolidaritás a felek között. Előnye, hogy a konszenzus alapú döntéshozatal esetében – szemben a szavazással – a demokrácia nem a többség uralma a kisebbségek felett.” DUNAJCSIK PÉTER MAXIGAS: *I. m.*

⁷⁹ „A Micimackóban az alábbi szereplők fordulnak elő: [...] Muclik és Vuclik (a Disney-filmek fordítása szerint); Karinthy-nál egyszerűen Menyétek és Elefántok.” A Wikipedia Micimackó szócikéből, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Micimack%C3%B3>

⁸⁰ A Ruganegra csoport mint modern népművészeti csoport indult, kezdetben tevékenysége fókuszát a street art különböző technikáira, ideológiáira helyezte. Jelenleg a munkásmozgalmi Ökol gyűjtésük (<http://fist.freeblog.hu>) graz-i kiállításán dolgoznak, illetve a Politika Történeti Intézet által támogatott képtermelő workshopon. <http://ruganegra.tk>

⁸¹ „Az FNB aktivistái a hajléktalanokat legjobban sújtó téli időszakban rendszeres ételosztó akciót tartottak. Az aktivisták magánlakásokban, irodákban készítik a legkülönbélebb vegetáriánus ételeket, melyeket a város különböző, a hajléktalanok által leginkább lakott pontjain osztanak szét.” <http://www.zofi.hu/fnb.shtml>

⁸² „Nyelveket beszélő egyetemistákról, gondolkodó és kozmopolita fiatalokról van szó.” MIAVECS NÓRA: Szabálysértő szabadságérzet. = *MNarancs*, 2005. nov. 3., 26.

ről elkeresztelt *Út-törő* fanzinban, amit a fősodró újságírók cikkeivel való, hol negatív, hol pozitív szembesülés erősíthetett meg.

Az Úttörő Ház megnyitójáig 20-50 squatter dolgozott a ház helyiségeinek takarításán, dekorálásán, az infrastruktúrán, a médiataktikán szűk két héten át, míg nem megnyitották azt a nyilvánosság előtt. A médiamunkások pozitívan írtak lapjaiknak, tévéiknek, jóllehet az ő pozitivitásuk gyakran negatív formában jelent meg maguknak a házfoglalóknak a számára; ebben a különböző életstílusok különböző értékrendjeinek konfliktusát érhetjük tetten, később erről is lesz még szó. A csoport kénytelen volt elhagyni az ingatlant, az ingatlant kezelő Pretium ügyvezetője szerint, jóllehet ő szimpatizál a csoport céljaival, az ingatlan nem használható semmire, életveszélyes. Mint az kiderült, hazudott, az ingatlan nem volt életveszélyessé nyilvánítva. Mostanra az Úttörő Áruházat lebontották és megkezdtek az építkezést – új világot építenek.

2005 szeptember 1-jén a csoport befoglalta az öt éve üresen álló Flórián mozit, hogy ott anti-copyright vetítést rendezzen, hajléktalan költőkkel, popcornnal és pereccel – az egy éjszakás buli célja a tagtoborzás, afféle szezonindító akció volt – ennek az ellentmondásosságáról később szintén lesz szó.

2005 október 1-jén és 2-án a Kazinczy utca 41. befoglalását vitte végbe a csoport (immáron legalább száz házfoglalóval), itt az Úttörőhöz hasonló kulturális, szociális központot rendeztek be, vetítéssel, kiállításokkal (az ebben az évben diplomázott iparművészek fotókiállítása és a DTM csoport installációja mellett több más kiállítást is kiviteleztek), kávézóval, infoshoppal, ingyenes turkálóval és egyebekkel. Se a karhatalom, se a kerületőrök nem jutottak be az épületbe, egészen addig, amíg Hont András önkormányzati képviselő meg nem állapodott a házfoglalókkal arról, hogy bemegy tárgyalni. Akkor a házfoglalók beengedték egy felelős rendőr kíséretében.

Két választási lehetőséget ajánlottak fel nekik: a) ellenállnak és előállítják őket, b) önként kivonulnak, a rendőrök rutinszerűen felveszik az adataikat, aminek következtében eljárás nem indul ellenük, a VII. kerület alpolgármestere pedig a következő napokban tárgyal velük. Ez utóbbit választották, az alpolgármester viszont természetesen nem tárgyal velük, sőt a rendőrség rutinszerűen eljárást indított ellenük. Szolidaritási nyilatkozatukat aláíró civil szervezetek adták be portfóliójukat az önkormányzatnak, hiszen az alpolgármester azt ígérte, hogy ha azt egy jogi személy adja le, úgy érdemi döntést hoznak az ügyről, de illegális, nem hivatalos csoporttal az önkormányzat nem tárgyal. Az október 21-i testületi ülésen érdemi döntés nem hogy nem született, de még csak napirendre sem került a portfólió. A politikai hatalom birtokosa ismét hazudott, azok az aktivisták pedig, akik a Kazinczy utcában benn voltak és a rendőrség felvette az adataikat, idézést kaptak egy 2006 januárjában tartandó szabálysértési tárgyalásra. Az eljárás érdekessége volt, hogy a házban tartózkodó sajtómunkások is a vádlottak padján foglaltak helyet, sőt az eljárás az egyikük nevén futott: „Bihari László és negyven társa.” A szabálysértési eljárást a bírónő megszüntette.

A CENTRUM CSOPORT SZUBKULTURÁLIS IDENTITÁSA
ÉS RADIKÁLIS KOMMUNIKÁCIÓJA, MINT A CSILLAPÍTOSZER MARKETINGJE

Az évek során létrejött Budapesten egy aktivista házfoglaló színtér. A folyamat érdekes volt, hiszen voltaképpen feje tetejére állítva történtek a dolgok: bizonyos egymástól távoli egyének kitalálták, hogy egy foglaltház megvalósítása ígéri számukra az életükből kiűzetett közösségséget, s így a közösség maga csak ezen aktus után kapta meg az esélyt a megszületésre – dominánsan egy gyakorlati formának kellett volna kitermelnie a közösséget a forгатókönyv szerint. „Ebben az értelmezési keretben a szubkulturális megoldások azonban csak az ideológia szintjén működnek, és a mélyben fekvő osztálykonfliktusokat és strukturális (gazdasági, politikai) okokat érintetlenül hagyják; ezért nevezik ezt a megközelítést a szubkulturák »mágikus« megoldásként való értelmezésének.”⁸³ A jelenleg tárgyalt szubkulturális, ideológiai megoldással egyébként pontosan ugyanaz a helyzet, mint a legtöbbel: már jóval azelőtt létrehozták, mint hogy mi megszülettünk volna. A budapesti házfoglalók ugyanazon az úton jártak, mint annyian előttük, ahelyett hogy tanultak volna az őket megelőzők tapasztalataiból, bármiféle kritikai gondolkodás nélkül vették át azt a bizonyos gyakorlati mintát, amit korábban a tudatukba égettek a külföldi foglaltházakban, vagy a külföldi anarchista újságokban.

A Centrum csoport tagjai gyakorlatilag egy olyan ideológiai szolgáltató házat kívántak létrehozni, ami korábbi squat-turista tapasztalataik alapján radikális látvánnyal bír, ezáltal megfelelő ideológiát nyújt a túléléshez, az ő túlélésükhöz. A squat kánonból megtanult szolgáltatások (freeshop,⁸⁴ infoshop,⁸⁵ food not bombs⁸⁶ stb.) formai átvétele és üzemeltetése mágikusan oldották volna meg a mindennapi élet problémáit az osztálykonfliktusok megértése, érintése nélkül. A tervek szerint valójában minden maradt volna a régiben: jóllehet a freeshop kapcsán a csoport hangoztatta a szolidáris gazdaság⁸⁷ propagálását a csereérték gazdasággal

⁸³ KACSUK ZOLTÁN: Szubkulturák, poszt-szubkulturák és neo-törzsek. = *Replika* 53. 2005. dec.

⁸⁴ Rövid magyarországi pályafutása alatt a freeshop működött már a klasszikus Freeshop néven, de a 2006-os Körút Fesztiválon Szabad Boltként is, illetve 2007 októberében a Közértben Redistroként kezdi meg pályafutását. A freeshop lényegében egy olyan raktár, ahova bárki hozhat be, vagy vihet el megunt, de még használható tárgyakat anélkül, hogy önként vagy kényszer hatására csereére kerülne a sor.

⁸⁵ Az infoshop radikális szubkulturális, mozgalmi kiadványok terjesztésére hivatott.

⁸⁶ Az Egyesült Államokból indult erőszakmentes szerveződés, ami rendszeresen, a világ számtalan országában oszt ételt az arra rászorulóknak. Jóllehet eredeti célját tekintve összehoz emberekkel és az osztálykülönbségek megszüntetésére törekszik, mégis többnyire nem sokban különbözik a Máltai Szeretetszolgálatól, talán csak annyiban, hogy itt a tagok dobják össze (lopják össze) kukázzák össze az ételt, amit megfőznek.

⁸⁷ A szolidáris gazdaságot másként ajándék gazdaságnak is nevezik. Az elmélet totálisan tagadja a csereértéket, éppen ezért totálisan nem is létezhet a globális kapitalizmus világában, az azt hangoztató kezdeményezések jobb esetben is csak előképei lehetnek – méretüknél és elszigeteltségüknél fogva – a valódi szolidáris gazdaságnak, mely az elméleti spekuláció szerint csakis az emberiség világtársaságában létezhet totálisan.

szemben, mégis a gyakorlatban nyilvánvalóan nem tudták egy szubkultúrába bezáródva leváltani a kapitalista termelést és fogyasztást valamiféle ködös kommunisztikus elképzelésre.

Míg a *Kultúrházban* az elmaszkírozott aktivisták a szolidáris gazdaságról értekeztek, addig a gyűlésen az aktivisták azon vitatkoztak, hogy ki tud pénzt adni a szállításba, az infrastruktúrába, az étel, ital vásárlásba stb. A mindennapi élet gazdasági nyomora és a látványos homlokzati szereplések közti hatalmas feszültség jelzi a legvilágosabban azt, hogy sem a csoport a maga szubkulturális szintjén, sem a gazdaság a maga társadalmi szintjén nem került közelebb az osztályok felszámolásához; hiszen szubkulturális szinten nem lehet társadalmi struktúrákat felszámolni azok természetéből adódóan, a gazdaságnak viszont legkevésbé sem érdeke az osztályok felszámolása, jóllehet a történelemben láttunk már arra példát, hogy ideológiai szinten az a legfőbb célként lett megfogalmazva – „Egészségedre Sztálin!”⁸⁸ Ezekre a kvázi nyilvánvaló tényekre való vakságot mutatja be az a lelkesítő radikális ideológia, aminek zászlaja alá összeverődtek a csoport aktivistái.

Mégis, a Centrum csoport aktivistái azzal a naiv lelkesedéssel kezdtek bele „közös” tevékenységükbe, hogy ha mást nem is, de a saját életüket megváltoztatják majd, hogy már most elkezdhetnek egy szubkulturális árnyékvilágot építeni, ami majd a várva-várt társadalmi forradalomban avantgárdként vehet részt a küzdelmekben. Megmosolyogtató a házfoglalók magabiztosságára gondolni, mikor fanzinjaikban, tévészerepléseikben egyértelmű opposzícióról beszélnek, akárcsak minden szubkultúra: vagy kapitalista zombi valaki, vagy pedig felébredt, közösségi ember.

Ezt támasztja alá annak a Tom Soyának az első *Út-törő*-ben megjelent szövege,⁸⁹ akit később még idézni fogok egy másik írása kapcsán is:

Bizsergető a tudat, hogy ezentúl nehezebben működik majd a távirányító a kezünkben, és kényelmetlenebb lesz a karosszékekben ülni egy képernyő előtt. Nem fog tudni ösztökélni a szám, amit egy porosz katonatiszt ír majd be az indexembe a szemeszter végén, ezután sokkal inkább kerülnek majd előtérbe a saját vágyaink – a hatalom elvásárainak rovására.

Mi vehette vajon rá az aktivistákat az ilyen lelkesült szövegben lecsapódott akciójuk után mégis arra, hogy visszaüljenek a szüleik karosszékeibe tévézni, vagy hogy amint véget ér a házfoglalás és az őszi szünet, újból aggódni kezdjenek a félévi átlagjukon? Hová tüntek a szavak szintjén emlegetett „saját vágyak”? Köny-

⁸⁸ Gróf Ferenc idézi Picasso azonos című írását. GRÓF FERENC: *Tour de Paris*. h.n. L'Harmattan Kiadó, 2005.

⁸⁹ TOM SOYA: A szabadság ablakából lógatva lábamat. = *Út-törő* #1. 2004. okt.

nyen lehet, hogy nem szélsőbaloldali Savonarolákként kellett volna máglyára hordaniuk a bűnös kapitalista tevékenységeket, hanem meg kellett volna azt vizsgálniuk, vajon mi lehetett a háttérben megbúvó oka például annak a tevékenységnek, hogy valaki az egész napos fárasztó robot után leüljön izgalmakat nézni a tévé elé. Egyszerűen kell, hogy legyen valami nagyon is emberi ebben a tevékenységben, mint az összes olyan tevékenységben, amit társadalmi szinten folytatnak az elszigeteltségben létező emberek.

Thornton párhuzamot von a szubkultúrák és a magas-, avagy elitkultúra között. Állítása szerint mindkét kultúra elitista: saját értékeit saját exkluzivitásából vezeti le. Mind az elit-, mind pedig a szubkultúra résztvevői kívülállók számára hozzáférhetetlen tudások és ízlésvilágok birtokosai. Mindkét kultúra képviselői rettegnek a tömegkultúrától, a popularizálódástól és ezáltal a profanizálódástól. A magaskultúra szakralitását a tömegkultúrába való leszivárgás, míg a szubkultúrák exkluzivitását a populáris kultúrába való felkapottság veszélyezteti. A szubkultúrák a fennálló értékrend önkényes átértékelése révén, a magaskultúrákhoz hasonlóan, saját magukat tekintik az ízléshierarchia csúcsának.⁹⁰

Az a végtelen pökhendiség, nagyképűség, amivel a házfoglalók támadni tudták a fősodró kultúrát⁹¹ és a médiát volt az, ami gyakorlatilag elszigetelte őket a külvilágtól. Ha az aktivisták egyáltalán komolyan gondolták, amiről beszéltek, akkor is eleve arra a kudarcra lettek ítélve, hogy visszatérjenek abba a „megszokott” életbe, amittől korábban olyannyira elzárkóztak. Az önkéntes izoláció, a populáris tagadása az, ami egészen egyszerűen lehetetlenné teszi a társadalmi változásokat, és így a szavak szintjén egyébként látványos követelések beteljesülését. Kölcsönöz viszont egy olyan identitást, ami megnyugtatja az azt viselő egyént: ő legalább tett valamit egy szebb világért, ő már most az eljövendő új világot építi, nem úgy, mint a *többi*.

Thornton elemzéséhez – Bourdieu tőkeelméletére építve – bevezeti a (magas)kulturális tőkével párhuzamos szubkulturális tőke fogalmát. A szubkulturális tőke a megfelelő szóhasználatról, lexikai ismeretektől, hajviselettől és öltözködéstől a táncparketten való mozgás és a különböző dolgok megfelelő fogyasztásának és értékelésének képességén, a saját ízlést tárgyiasított formában megjelenítő otthoni lemezgyűjteményen át a viselkedés, a tudáselemek és a felhalmazott javak széles skáláját öleli fel.⁹²

⁹⁰ KACSUK ZOLTÁN: Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek. = *Replika* 53. 2005. dec.

⁹¹ Fősodró kultúra alatt természetesen a popkultúrát értem, nem az ún. magaskultúrát, ami a jelenben úgy érhető meg, mint az Állam és az elit által anyagilag, ideológiailag és morálisan támogatott szubkultúra.

⁹² KACSUK ZOLTÁN: *I. m.*

Mert a szavak szintjén ugyan a társadalmi forradalmat célozta meg, a valóságban azonban mégis csak rosszul sikerült partizántoborzásról beszélhetünk a csoport tevékenységét illetően. Nem autonóm szövetségeket keresett az elképzelt forradalomhoz, hanem partizánokat a Centrum csoport lobogója alá – mint bármilyen politikai tevékenységre specializálódott csoportosulás. És valóban, akik nem beszélnek a házfoglalás új nyelvét, azokat kinevetik, kibeszélik az aktivisták, aki összekeveri az új mozgalmi szubkulturális nyelv fogalmait, azt szintűgy. A laza, füves képet sugalló dreadlock hajviselet igen szembetűnő – különösen a tévéhíradók bejátszóiban⁹³ –, illetve a 2005-ös bécsi EKH akciósorozat után igen elterjedt a szubkulturális csoporton belül a fekete ruhák viselete; a vizuálisan, kiadványszerkesztői szempontból legprofesszionálisabb, 6-os *Út-törő*ben nem véletlenül látható annyi fekete ruhás anarchista, aki az *Ungdomshuset* koppenhágai foglalt-házat védi a halálfejes zászló alatt, nem véletlen az ikonszerű, molotov koktélt hajigáló „lázdó” képe sem, illetve a 2006-os franciaországi CPE elleni zavargások szlogenjeinek kritika nélküli közlése sem. Ezzel kapcsolatban hadd idézzek a bécsi Die Weisse Blatte csoport szövegéből, a *Kiáltvány a képtermeles felszabadításáért*ből:⁹⁴

Képek nagy mennyiségét fogyasztják tévécsatornákon, filmekben, számítógépeken és más médiákon keresztül, mialatt az előállításukért felelős iparágak⁹⁵ az emberi elme kutatása során tökéletessé és virtuózzá fejlesztették manipulációjukat: a szubjektumot (gyakorlatilag a fogyasztót) közel viszik az objektumhoz (a termékhez), hasonlóságokat hoznak létre a kettő közt. Az objektum, ami egy kép formájában jelenik meg, kell, hogy kivetítse magát a szubjektumra, aki szintén kép formájában fog tehát megjelenni. Mindennek következtében a fogyasztó áruként kezd el viszonyulni magához, hiszen a fogyasztás szubjektuma és objektuma hasonulni kezdett egymáshoz.⁹⁶ Az

⁹³ A tévéhíradók operatőrei, vágói, szerkesztői így tudták nem a magaskulturális tőkés, hanem a popkulturális *résztvevők* számára érthetően megmutatni, miről is van szó, hogyan lehet belőni ezt az újabb színes szubkulturát.

⁹⁴ A csoporttal először a 2006-os ausztriai anarchista táborban találkoztam, dolgoztam együtt a szintén ott megismert szöveg tapasztalatai, következtetései alapján. A 2006-ból 2007-be átforduló télen többek közt Gagyi Ágival és Dunajcsik Péterrel együtt dolgoztunk hosszan a szöveg fordításán, megértésén, jegyzetelésén. Arra törekedtünk, hogy a szövegen keresztül értsük meg a látvány általi manipuláltságunkat, illetve azt a hiányt, amit a látvánnyal képesek betönni és ezáltal valódi beteljesülését tovább odáznai.

⁹⁵ „Olyan iparágak, amelyek a szívből vonják ki a profitot.” Lábjegyzet az eredeti szövegben.

⁹⁶ „Tudod, mi az itteni élet rejtett szörnyűsége? Amikor egy pulóvert, egy autót, vagy valami más veszel, annak a helynek a reklám által keltett képe van az agyadban, ahova ebben a pulóverben, vagy ezzel az autóval mész. De a reklámklipen kívül sehol sem létezik ez a hely, és ezt a valóságban lévő fekete lyukat siratja a Nyugat összes filozófusa. A shopping öröme átdereng annak elviselhetetlen megértése, hogy az egész világunk egy hatalmas síbolt a Szahara közepén, ahol a sítalphoz hóhamisítványt is venni kell. Ugye érted a metaforát?” Lábjegyzet az eredeti szövegben.

ellenállásra szánt erőfeszítések egyre csak gyengülnek: a döntéseinkről kiderül, hogy valójában a fogyasztás döntései voltak, bizonyos áruk kiválasztása pedig végeredményben az individuumot határozza meg. Ezekben a problémákban válik az ízlés létkérdéssé.

A fentebb idézett Kacsuk szöveghez képest viszont új jelenség az, hogy a „saját ízlés” nem pusztán otthon – az elszigetelt egyének szűk kis lakásaiban – jelenik meg tárgyiasult formában, hanem magában a foglaltházban, a „közös ízlés” központi megvalósulásában. A szubkulturális ízlés, illetve a hiányzó vágyakat pótló képek folyamatosan termelték újra a kielégületlenséget, kiüresedettséget, ahelyett, hogy az ígérettel összhangban kielégítsék azokat.

A Centrum csoport artikulált szándékaival összhangban írja Ember Zoltán a *Magyar Narancs*ban:⁹⁷ „A csatlakozás a squathoz mindenki számára nyitva áll, aki nem kirekesztő, nem használ kemény drogokat, és nem rongálja az ingatlant.” Látszólag tehát a Centrum csoport mindenki irányába nyitott volt, a valóságban azonban ez nem artikulálódott a részükről, mint aktív felek részéről. Hogy pontosan mit értek ez alatt, azt az egyik aktivista interjúalanyomtól idézem: „A keménymag nem nagyon foglalkozott az újakkal, csak a belső, befalazódott kapcsolatokkal. Kifelé csak feladatokat lehetett kapni, oda- vagy egymásrafigyelést nem igazán.”

A szavak szintjén az összes nyilvános eseménynek, rendezvénynek (megnyitók, filmvetítések, freeshop stb.) az volt a célja, hogy új embereket vonjanak be a csoportba, ennek ellenére minden egyes ilyen alkalommal a szervezőknek az esemény rendes lefutására kellett figyelniük, az „újakkal” senki sem foglalkozott.

„Amikor a Kazinczyban éjszaka megírtuk a szórólapot [a Centrum Média Igazgatóság], akkor jöttek ilyen arcok, akik nem voltak annyira benne a szervezésben. Látták, hogy mi ilyen szlogenszintű kommunikációt folytatunk a szórólapon, ezért ez arra inspirálta őket, hogy még a miénknél is összecsapottabb szöveget írjanak, ami nekünk nem tetszett.”

Minden egyes alkalommal beigazolódott, hogy a csoport tagjai képtelenek együtt dolgozni, együtt lenni úgy „újakkal”, hogy az feszültségmentesen működhessen; ez a csoport feloszlásával kiegészülve visszamenőlegesen arra mutat rá, hogy a keménymag tagjai is csak azért tudtak „feszültségmentesen” együtt dolgozni, mert a közösen elplántált ideológiai keret lehetővé tette az egymás által játszott szerepekhez való gördülékeny viszonyulást. Napnál is világossabbá vált tehát a csoport kommunikációja és valódi gyakorlati tevékenysége közt feszülő kontraszt.

⁹⁷ EMBER ZOLTÁN: Eszméletlen nagy élmény. = *MNarancs*, 2004. nov. 18.

A partizántoborzást a leginkább a csoportnak az az akciója szemlélteti, amikor egy éjszakára elfoglalták a Flórián mozit. Alig egy évvel az Úttörő Áruház elfoglalására, a csoport iskolakezdekskor, 2005. szeptember 1-jén nyilvános eseményt szervezett: a felnyitott, kitakarított Flóriánban projektorral vetítettek filmeket⁹⁸ a vászonra. A radikális kommunikáció fogyasztói elnassolgathatták Tarantino spektakuláris filmjén a látványos Squat-percet,⁹⁹ majd megtekinthették azt a két kifüggesztett A/2-es lapot, amire fel volt írva, milyen pozíciók, „forradalmi állások” várnak betöltésre. Mivel a keménymag viszonylag kikristályosodott tervvel rendelkezett az őszi foglalást illetően, ezért a Flóriánnak mind a valóságban, mind a szavak szintjén tagtoborzó funkciója volt. Az A/2-es lapok nem emberekkel akartak kommunikálni, vagy összejönni, hanem afféle önkéntes fejedelmekként „forradalmi” munkásokat toboroztak – a teljesség igénye nélkül – az alábbi funkciókra: 1 figyelő, 2 zárspecialista, 2 anyagbeszerző, 10 rakodómunkás, 2 sofőr, 2 vizesember, 2 elektromos, 2 üveges stb.

A betöltendő pozíciók listáját közzé tették az *Úttörő* fanzin 4. számában is, ahol közölték a Squat-perc receptjét, mellékeltek egy ún. „Üresház lapot”, amin

⁹⁸ A *Still We Ride* című New York-i Critical Mass film után az akkor a mozikban futó *Sin City* vetítettek, majd a japán *Öngyilkosok klubját*. A filmvetítések szüneteiben hajléktalan költők olvasták fel verseiket – ezzel a csoport a hajléktalansággal szembeni szolidaritását reprezentálta, jóllehet a szolidaritás a rendszertelen játékokodásnál nem ment messzebbre.

⁹⁹ Az ideológia egyébként nem csak ebben az esetben manifesztálódott az ételhez való viszonyban: nem csak a Centrum csoportban, de általában a házfoglaló színtéren belül megfigyelhető az ún. erőszakmentes élet felé mutató tendencia. Humanista ideológiáktól vezérelve uralkodó diétává vált a vegetárius, illetve a vegán életstílus. Ha nem is vált általánossá a csoporton belül a húskételek és/vagy a tejtermékek elhagyása, mindenképpen az jelent meg úgy, mint az egyetlen pozitív, követendő étkezési stílus.

az önkéntes háznézők adatokat gyűjthetnek üresházakról, és így áttekinthetően, *gördülékenyen* oszthatták meg munkájuk gyümölcsét a csoport keménymagjával, mint valamiféle központi bizottsággal. Jóllehet, mind a foglалás, mind a fanzine a toborzást szolgálta a csoport szempontjából, két igen lelkesítő, individualista cikk is helyet kapott a fanzinban, amelyek közül most Tom Soy¹⁰⁰ cikkét említeném meg – az *Úttörő* első számában megjelenő szövegéről már beszéltem korábban. A szöveg címe, *A játék neve: házfoglalás* egy szenvedélyes, játékos szöveget sejtet, amit meg is kapunk, ha elolvassuk. Összefoglalva: a szerző az emberek elmagányosodásából, elkülönültségéből indul ki, hogy aztán egy nosztalgikus szálba fusson át, az elveszett gyerekkor kreatív, szabad örömeinek dicséretébe – eddig ez még össze is cseng a dolgozatban korábban idézett Fromm részlettel. A szöveg felállít egy egyértelmű opozíciót, ami szerinte a biztonságtól függő életmód és a játékos, szabados életmód közt feszül; ez utóbbinak lenne egy (indítványozott) megvalósulási formája a házfoglalás. A szöveg utolsó mondata így hangzik: „Egyébként pedig az a véleményem, hogy a kapitalizmust el kell pusztítani.”

Mi célból kellett egy egyértelműen a pozíciók betöltésére szervezett eseményt nyakon önteni ezzel a lelkesítő szöveggel? Ha a gyanúm helyes, akkor nem másról van itt szó, mint egy, a McDonald's marketingeseinek lelkesítő ideológiagyárához hasonlatos tevékenységről: a csoport bizonyos tagjainak ahhoz volt tehetsége, illetve szakmailag specializált felkészültsége, hogy valamiféle radikális, szubkulturális ideológiát biztosítsanak egyrészt a leendő házfoglalók számára, másrészt pedig biztosítsanak a már meglévő csoport kohéziójához elengedhetetlen közös ideológiát, ami a rosszul felismert saját vágyaik miatt, illetve a közös vágyak hiányában hamis vágyakat nyújthat és összefoghat egyébként egymástól szétartó embereket. A Tom Soy-szöveg ahhoz volt elegendő, hogy a csoport tagjai ne annak fogják fel a tevékenységüket, ami; egy életstílus hobbit abban a tudatban folytattak tovább, hogy valójában az általánosan része a magányból való valódi kitörésnek.

A Centrum csoport saját médiájában, az *Út-törő* fanzinban fellelhető a saját értékekhez való ragaszkodás folytonossága, jóllehet ez idővel kiegészül a más szubkulturális tevékenységek¹⁰¹ felé való nyitással is – ugyanakkor nem komoly nyitásról van szó, amennyiben az a valós gyakorlatban nem, csak a fanzinok ha-

¹⁰⁰ Tom Soy álnév, egyszerre utal a szóján keresztül a vegetárius életstílusra, illetve egyszerre Tom Sawyerre, akiben sokan a gyerekkori forradalmárt látják. Hadd idézzem még egyszer Foucaultot ennek kapcsán: „Ha a kisgyerekeknek sikerülne egyszer az óvodában hangot adni tiltakozásuknak, vagy csupán kér(d)éseiknek, az az egész oktatási rendszerben robbanást idézne elő. Az a rendszer, melyben élünk, *semmit sem képes elviseelni*: innen ered a minden ponton tapasztalható hihetetlen törekvése és globális represszív ereje. [...] A gyerekeket rájuk egyáltalán nem jellemző infantilizmussal nevelik. Ebben az értelemben az iskolák egy kicsit hasonlítanak a börtönökhöz, a gyárüzemek pedig nagyon is olyanok, mintha börtönök lennének.” In: MICHEL FOUCAULT: *I. m.*, 241.

¹⁰¹ A teljesség igénye nélkül csak pár „baráti” szubkulturális eseményt, tevékenységet említek: Critical Mass, Kendermag Egyesület, a Humanista Párt által szervezett Békejel stb.

sábjain kapott helyet, a baráti csoportok, tevékenységek hirdetésének formájában. Ez az állandó kontraszt, amiről folyamatosan szó van, volt elleplezve a Centrum Média Igazgatóság tevékenysége nyújtotta szubkulturális ideológiával, aminek következtében egyébként az olyannyira támadott társadalomból megörökölt kontraszt újra tudott termelődni immáron nem külső, de belső tevékenységek hatására is.

Mint ahogy arról Ember összefoglaló cikke¹⁰² is beszámol az Úttörő Áruház kapcsán, a Centrum csoport komoly vitái előzték meg médiakommunikációjukat. „A médiának intenzív védelmi funkciója is volt: a nyilvánosság előtt a tulajdonos nem tehetette meg, hogy verőlegényeket küld rájuk.” A korábban felszínesen érintett kényszerfoglalókkal ellentétben, akik inkább tartanak a nyilvánoságtól, hiszen közvetve az „hívja ki a rendőrt”, a Centrum csoport mivel képtelennek érezte a saját közösségi erejét arra, hogy önvédelmet folytathasson, igénybe kellett vennie a nyilvánosság segítségét. A polgári nyilvánosság és az ezen keresztül elnyert polgári jog védelme (és haragja szintúgy) ennél azonban jóval *többre* futotta: „A centrumosok szerint tudatosan vállalt médiakampányuk sikeres volt, mert [bemutatta] [...] ...az eddig ismeretlen foglaltház-szubkulturát a közvéleménynek.”¹⁰³ A Centrum Média Igazgatóság tevékenysége tehát sikeres volt – még ha magának a Centrum csoportnak a tevékenysége nem is – hiszen bemutatta több millió tévénézőnek, hogy mi a házfoglalók *életfilozófiája*,¹⁰⁴ mi a házfoglalók *életstílusa*.

Andy Bennett elég konkrétan fogalmazza meg, hogy általában mit értünk életstílus alatt – a fogalmat az életmóddal ellentétben vezeti be, (kvázi) mossza tisztára.¹⁰⁵ Lássuk!

Az „életstílus” az arra irányuló érzékenységet írja le, hogy az egyén bizonyos javakat és fogyasztási mintákat kiválasszon, illetve hogy ezen kultu-

¹⁰² EMBER ZOLTÁN: *I. m.*

¹⁰³ EMBER ZOLTÁN: *I. m.*

¹⁰⁴ „Az álproblémákra jó példa a közhelyes párbeszédbeli kérdés: »Mi az életfilozófiád?« Tartalmazza az élet absztrakt fogalmát, amely, habár e szó a párbeszédben állandóan megjelenik, semmi köze a valóságos élethez, mert elhanyagolja azt a tényt, hogy az »élet« az, amit éppen most is csinálunk. A valós és őszinte közösségek hiánya miatt az emberek különböző hamis identitásokba sorolódnak be, olyanokba, amelyek megfelelnek az életben játszott szerepeiknek (amiben az emberek csupán az életről alkotott képeket fogyasztanak, ahelyett, hogy élnének).” THE SPECTACLE: *Személyes forradalomelmélet*. Barikád Kollektíva.

¹⁰⁵ A tisztára mosást abban a mozgalmi kontextusban értem, ami egy folytonos vitát jelent az életmód forradalomról; a vita arról szól, hogy pusztán életmód változtatásokkal felforgathatóvá válnak-e a társadalmilag kondicionált viszonyrendszerek, avagy sem. A Bennett által bevezetett új fogalompár tehát tisztába teszi a radikális szubkulturákban használt életmód fogalmát annyiban, hogy az eddig pejoratívan használt életmód-hobbi helyett a jóval koherensebb életstílust kezdetjük el használni.

rális erőforrásokat az önkifejezés módjaiként megjelenítse. Így az életstílus egy „szabadon választott játék”, és nem összetévesztendő az „életmóddal” (way of life), mivel az utóbbi tipikusan egy többé-kevésbé stabil közösséghez kötődik.¹⁰⁶

Életmód közösség alatt tehát érthetnénk újból a kényszerfoglalókat, míg állításum szerint a Centrum csoport tevékenysége inkább az életstílus-agitátorok tevékenységét írja le remekül. Ez a tevékenység pedig a következő Maffesoli idézet által leírt korban képzelhető el:

Ez az „érzésekből” szövődő köd (affectual nebula) rávezet minket annak megértésére, hogy pontosan milyen formát is ölt napjainkban a társas lét: a vándorló tömegtörzsekét. Tulajdonképpen az 1970-es évekkel ellentétben – amikor léteztek olyan dolgok, mint a kaliforniai ellenkultúra és az európai diákkommunák – mára kevésbé a bandához, a családhoz vagy közösséghez való tartozás a kérdés, mint az egyik csoporttól a másikra való váltás.¹⁰⁷

A Centrum csoport tagjai nem alkottak organikus közösséget, hiszen azt a projekt hívta össze; a tagok kvázi valódi tét nélkül jöttek össze, hogy olyan tevékenységeket és olyan képeket állítsanak elő, amelyek reprezentálják az identitásukat.

Ebben rejlik azonban az életstílus fogalma és a társadalmi élet strukturalista értelmezése közötti alapvető különbség: az első az egyéneket aktív fogyasztóknak tekinti, akiknek a választásai az identitás egyénileg létrehozott képzetét tükrözik, míg az utóbbi azt feltételezi, hogy az egyének az osztály-körülményeik által meghatározott különböző „létezési módokba” vannak bezárva.¹⁰⁸

Ahogy az egyik aktivista interjúalanyom mondta:

Tudtam, hogy mit akarok, és megnéztem, hogy hogyan érhetem azt el. Tudtam, hogy vannak foglaltházak és megismertem, hogyan működnek. Akkor volt az, hogy kezdtem átcsúszni a partiszervezésből az aktivizmusba: amit a partiszervezésben meg lehet csinálni egyszeri pillanatként, azt ki lehessen tolni térben és időben... kreativitás és szabad együtt dolgozás.

De vajon amit az interjúalany a foglaltházak megismerésén értett, az a megértést jelenti-e, vagy csak annak látványának és a látvány ígéretének megismerését? Hadd idézzem újból a Weisse Blatte csoportot:

¹⁰⁶ ANDY BENNETT: Szubkultúrák vagy neo-törzsek? = *Replika* 53. 2005. dec.

¹⁰⁷ MAFFESOLI: *The time of the Tribes – The Decline of Individualism in Mass Society. Published in association with Theory. Culture & Society*, 1995.

¹⁰⁸ ANDY BENNETT: *I. m.*

Az áruvá vált képek,¹⁰⁹ amelyeket a film-, a média-, a szórakoztató- és a reklámpar állított elő, egy dologban közösek: ígéreteket tesznek, és feltételeket szabnak.

Az ígélet így hangzik: a termék megvásárlásával és fogyasztásával kielégülnek a szubjektum szexuális vágyai, örömei, boldogságai, hasonlóképpen az álmaihoz, az ösztöneihez, a büntudatához, a kisebbségi komplexusához és sértettségéhez.

Ahhoz pedig, hogy egy terméket birtokoljon valaki, munkát kell végeznie; minél égetőbb a birtoklás iránti vágya, és minél hosszabban tart a beteljesedéséből fakadó kielégülés (percekig – egy csokiszelet, egy hónapig – egy i-pod, évekig – egy kocsi), annál hosszabban és erősebben kell majd dolgoznia, hogy végre birtokolhassa a vágyott terméket. Minél hosszabb ideig, minél erősebben dolgozik, annál hosszabban lesznek valódi vágyai befogva: átalakíthatókká válnak és visszacsatolódnak a munkába. Haha.

Azáltal tehát, hogy az aktivisták squat-turistákként¹¹⁰ „megismerték” a nyugati foglaltházak látványát, és elsajátították azokat, ígéreteikkel együtt, egy alternatív túlélési ideológiából részesültek, amennyiben az alternatívát a bérmunka helyett az önkéntes munka jelenti: ha erősen dolgoznak az elsajátított látvány tárgyiasításán, akkor előbb-utóbb részesülnek is a megígért beteljesülésben – utólag azonban az ígélet ellentetje bizonyosult meg.

Elevenítsük fel még egyszer a dolgot elején idézett Fromm szöveget!

Mi az eredmény? A modern ember elidegenedett önmagától, embertársaitól és a természettől. Átváltozott árucikké, életerőt úgy éli meg, mint befektetést, amelynek az adott piaci feltételek közt elérhető legmagasabb hasznot kell hoznia. Az emberi kapcsolatok lényegében emberi automaták kapcsolatai; biztonságát valamennyi arra alapozza, hogy nem kóborol el a nyájtól, és nem különbözik sem gondolataiban, sem érzéseiben vagy tetteiben. Mi-

¹⁰⁹ „Ahol a létező világ puszta képekké változik, ott a puszta képekből valódi lények lesznek – fantazmák, amelyek hipnotikus erővel hatnak a viselkedésre. Mivel a spektakulumnak az a dolga, hogy a világot, amely közvetlen módon immár nem érzékelhető, különböző speciális eszközök és elvek közvetítésén keresztül *láttassa*, elkerülhetetlen, hogy az emberi látást hozza abba a kivételezett pozícióba, amelyet valaha a tapintás érzéke foglalt el; természetes, hogy a legabsztraktabb, a legkönnyebben félrevezethető érzék felel meg a jelenkori társadalomban uralkodó általános absztrakciónak. De a spektakulum nem azonosítható puszta szemmel – még akkor sem, ha fülünk is van mellé. Elszökik az emberi tevékenység elől, elérhetetlen az újbóli átgondolás és a korrekció szándéka számára. A spektakulum a párbeszéd ellentéte. Ahol csak a *reprezentáció* független életre kel, újateremti önmagát.” GUY DEBORD: *A spektakulum társadalmá* 13–14. (18. pont) Lábjegyzet az eredeti szövegből. Kiem. az eredetiben.

¹¹⁰ „Eddig csak olvastunk foglaltházakról, kíváncsi turistákként látogattuk a messzi squatokat. Olyanok voltak számunkra a squatok, mint amilyen a keresztények számára lehet a paradicsom. Nem maradhattunk továbbra passzív hívők, nem imádkozhattunk tovább azért, hogy jöjjön el a mi országunk, ábrándjainknak valósággá kellett válnia.” TOM SOY: *A szabadság ablakából lógatva* látogat. = *Út-törő* #1. 2004. okt.

közben mindenki megpróbál a lehető legközelebb férkőzni a többiekhez, mindenki végképp magára marad, átítva a bizonytalanság, a szorongás és a büntudat mély érzésével, ami mindig bekövetkezik, ha az emberi elkülönültséget nem sikerül leküzdeni. Civilizációnk számos csillapítószerrel kínál, hogy az emberek tudatosan megfedkezessenek erről a magányosságról: mindenekelőtt ott a bürokratizált, gépies munka feszes rutinja, amely segít az embereknek, hogy ne ébredjenek tudatára legalapvetőbb emberi vágyaiknak, a transzcendencia és az egyesülés óhajának.

Bennett már idézett dolgozatában a Fromm által csillapítószerként leírt befogó mechanizmusokat, mint az életstílusokba integrálható egyéni önkifejezés eszközeit írja le:

Egy teljesen kifejlett tömegtársadalom inkább felszabadítja, semmint elnyomja az egyéneket azáltal, hogy lehetőségeket kínál az egyéni önkifejezés számára javak és erőforrások választéka révén, amelyek adott életstílus-helyszínekbe és -stratégiákba építhetők be.

Valóban, egy olyan tömegtermelésre alapuló világban, mint amilyenben mi is élünk, az egyetlen választási lehetőségünk abban áll, hogy eldöntsük milyen képet sugárzunk magunkról kifelé és befelé. Szabadon eldönthetjük, hogy a mindennapi túlélést egy TÁP Színház-as identitással, vagy egy házfoglalós identitással vészeljük át, és ebben a korban semelyikünk sem tagadhatja, hogy ebben van valami nagyon is emberi; a totális demokrácia ilyenféleképpen nem más, mint az egymástól teljesen elszigetelt egyéneknek egymás irányába, mint termékeknek való kommunikálása. Míg Luther azzal hozta a demokratikus újítást, mi szerint „minden hívő pap”, addig most egy új Luther kijelenthetné, hogy „minden ember marketinges, mint ahogy ezzel párhuzamban jelentette ki Hajjas Tibor az *Öndívatbemutató* című kísérleti filmjében: „Mindenkori önmaga manőkenje.”

BEFEJEZÉS

Nem akarnám azt állítani, hogy a házfoglalók életének minden részét a nap 24 órájában házfoglaló identitásuk határozta meg, viszont állítom azt, hogy az osztályhelyzethez képest, de még a foglalkozáshoz, az etnicitáshoz, vagy a nemhez képest is elsődleges fontossággal bírt a házfoglaló identitás, azaz az egyénről sugárzott kép fontosabbnak bizonyult az egyének számára, mint a saját valódi életük alapvető működési mechanizmusának, struktúrájának analizálása.

A polgári nyilvánosság számára rendezett, közösségi irányú ideológiákkal leplezett házfoglalások ha nem is vetítették előre, de lehetővé tették azt, hogy a csoport bizonyos tagjainak szemet szúrjon a látvány és a valóság közé feszülő kontraszt. A csoport és a „közös” ideológia feloszlásával ki-ki mehetett a maga dolgára, de mégis páran nem adták fel, és idővel elfoglaltak egy üres társasházat

Újpesten. Eszük ágában sem volt kihívni a médiát, eszük ágában sem volt látványos megnyitókat, partikat szervezni, egészen egyszerűen összeköltöztek konkrét szeretett emberekkel, anélkül, hogy saját egyéni és/vagy kollektív vágyaikon túl bármilyen korlátot el akartak volna fogadni. Hogy nemet mondtak a jogi, gazdasági korlátokra, együtt járt ugyan a rejtőzködés korlátjának közösségi elfogadásával, ami a kényszerfoglalók gyakorlati tendenciája felé tett első bizonytalan lépésekként érthető meg.

Az újpesti foglalásnak azonban szerencsétlenül lett vége: önkormányzati félkatonai biztonsági őrök észrevették a rejtőzködő foglalókat, megfenyegették őket, majd, amikor egyikük sem volt a helyszínen *valaki* feldúlta az ingatlant a bevitt berendezési tárgyakkal egyetemben, mérhető anyagi és nem mérhető érzelmi károkat okozva ezzel. Ez volt a Centrum csoport utolsó nem nyilvános akciója, ami a korábbiakhoz képest máshogyan, de szintén kudarcba fulladt – végül ezt is közvetítették az Indymedián.

Nincs többé *Út-törő* fanzin, nincs többé *AK57* és valószínűleg ezek az emberek nem is foglalnak a közel jövőben házat, szétfoszlottak a közös illúziók, szétfoszlott az illuzórikus közösség. Jóllehet a közvetlen okok közül a házak meg nem tartását emelhetjük ki, jóval komolyabb, a volt résztvevők számára nem egyértelmű okokat találtunk, csak ennek a dolgozatnak az írása során. Van, aki új szubkulturális identitást kerített magának, vagy visszatért egy korábbi identitásához,¹¹¹ hogy a squat-ideológia után az tegye lehetővé a túlélését ebben a kétségbeejtő korban. Van, aki kettős életet él, bér munkát végez, egyetemre jár, hogy szabadidejében, pihenőidejében a szeretteivel lehessen, miközben ha teheti elkerüli az olyan helyeket, ahol csak zajra, csereviszonyokra és repi-beszélgetésekre számíthat, és maradtak páran, akik még társak hiányában sem tudnak szabadulni a házfoglalás identitástól, s ezért képesek kistoppolni Grazba, hogy ott foglalhassanak, idegenekkel.

SZAKIRODALOM

- ROLAND BARTHES: *A szöveg öröme*. Ford. Babarczy Eszter et al. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
- BAK ANITA: A vágyak házának lakóiról. = *Kis Táská* 2007. szept. 27. Budapest, Tükkörterem Egyesület.
- ANDY BENNETT: Szubkulturák vagy neo-törzsek? = *Replika* 53. 2005/dec. Budapest, Replika Alapítvány.
- HAKIM BEY: T. A. Z.: *The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism*. New York, Autonomedia, 1985, 1991 (anti-copyright).
- BODÓ BALÁZS: Színtelen színterek. = *Café Babel*, 47–48 (2005).

¹¹¹ A teljesség igénye nélkül: punk, hippy, kommunista, anarchista, zöld, underground stb.

- MICHEL DE CERTEAU: *Walking the Streets*. In: *The practice of Everyday Life*. University of California Press, 1984.
- CRIMETHINC.: *Days of War, Nights of Love*. CrimethInc. 2001.
- GUY DEBORD: *A spektákulum társadalma*. Ford. Erhardt Miklós. Budapest, Balassi Kiadó–BAE Tartóshullám, 2006.
- DIE WEISSE BLATTE: *Kiáltvány a képtermeles felszabadításáért*. (Ford., szerk.) *Emancipatív Képtermelesért Kiáltvány Fordító Kollektíva Budapest 2006–2007*, Budapest, 2007.
- DUNAJCSIK MÁTYÁS: *A múzeum mindenkié*. Kollokviumi dolgozat, Budapest, ELTE-BTK, 2005. <http://hi.zpok.hu/dmp/MVSEVM.rtf>
- DUNAJCSIK PÉTER MAXIGAS: *Foglaltház és civil társadalom*. = *Civil Szemle* 2006/1. Szerk. Nagy Ádám, Budapest, Új Mandátum.
- MICHEL FOUCAULT: *Nyelv a végtelenhez*. Ford. Angyalosi Gergely et al. Debrecen, Latin Betűk, 2001.
- ERICH FROMM: *A szeretet művészete*. Ford. Várady Szabolcs. Budapest, Háttér Kiadó, 1993.
- GAGYI ÁGI: *A Centrum csoport médiakommunikációja*. Kézirat, elhangzott: Budapest, ELTE-BTK, Médiahekk, 2007.
- GAGYI ÁGI: „Squat-kultúra Budapesten” – hogyan keretezzünk?. h.n. é.n. <http://metatron.zapto.org/kmw/squat>
- GYÖRGY PÉTER, IFJ. DURKÓ ZSOLT: *Utánzatok városa*. Budapest, Cserépfalvi, 1993.
- PAUL HODKINSON: *Beavatottak és kívülállók*. = *Replika* 53. 2005. dec. Budapest, Replika Alapítvány.
- KACSUK ZOLTÁN: *Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek*. = *Replika* 53. 2005. dec. Budapest, Replika Alapítvány.
- KASZÁS TAMÁS, KOTUN VIKTOR: *Sustainability and Do It Yourself*. Kézirat, elhangzott: Budapest, CEU, *Sustainability and Contemporary Art*, 2006.
- K. HORVÁTH ZSOLT: *Il faut nettoyer notre toilette – Egyetem-hekkelés mint az intenzív élet imperatívusza*. Kézirat, elhangzott: Budapest, ELTE BTK, Médiahekk, 2007.
- KOTUN VIKTOR: *A foglaltház-makettezés hagyománya*. Kézirat, elhangzott: Budapest, ELTE-BTK, Médiahekk, 2007.
- KOTUN VIKTOR: *Foglaltház-menza*. Kézirat, elhangzott: Lyon, ABI/ABO, *Heterotopia*, 2006. <http://abi.abo.free.fr/>
- (Szerk.) KLANICZAY JÚLIA, SASVÁRI EDIT: *Törvénytelen avantgárd. Galántai György balatonboglári kápolnaműterme 1970–1973*, Budapest, Artpool–Balassi, 2003.
- (Szerk., ford.) KEN KNABB: *Situationist International Anthology – Revised and Expanded Edition*. h.n. Bureau of Public Secrets, 2006.
- LYN H. LOFLAND: *A World of Strangers. Order and Action in Urban Public Space*. New York, 1973.
- MAFFESOLI: *The time of the Tribes – The Decline of Individualism in Mass Society*. Published in association with Theory, Culture & Society. 1995.

- MISETICS BÁLINT: Házfoglalások, szegénység és a közjó. = *Kis Táská* 2007. szept. 27. Budapest, Tükörterem Egyesület.
- JAMES C. SCOTT: *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven, Yale University Press, 1998.
- RICHARD SENNETT: *A közéleti ember bukása*. Ford. Boross Anna. Budapest, Helikon Kiadó, 1998.
- SOMOGYI HAJNALKA: Az utolsó előtti lépés? Csináld úgy, hogy jó legyen – Gyermek foglalkozás makett 1:1, Loránt Anikó és Kaszás Tamás kiállítása. = *Balkon* 2003/10.
- THE SPECTACLE: *Személyes forradalomelmélet*. Budapest, Barikád Füzetek, Barikád Kollektíva, é.n.

FORRÁSOK

- UMBERTO ECO: *Hogyan írjunk szakdolgozatot?* Győr, Kairosz Kiadó, 1996.
- EMBER ZOLTÁN: Eszméletlen nagy élmény. = *MNarancs* 2004. nov. 18.
- FÖLDES ANDRÁS: Dadaista performansszal az erőszak ellen.
<http://index.hu/kultur/életmod/squat/>
- FÖLDES ANDRÁS: Forradalmárok foglalták el az Úttörő Áruházat.
<http://index.hu/kultur/életmod/squat1108/>
- FÖLDES ANDRÁS: Romkultúrális központ a Szárnyas fejevadász díszleteiben.
<http://index.hu/kultur/életmod/tuzraktar061/?print>
- GRÓF FERENC: *Tour de Paris*. h.n. L'Harmattan Kiadó, 2005.
- INDYMEDIA: Újra lecsapott a Centrum csoport – a Flórián mozi életre galvanizálása. <http://hungary.indymedia.org/cikk.shtml?x=25530>
- KARABA TÜNDE: Kulturális hackerkedés: Médiahekk konferencia.
http://online.elte.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=425&Itemid=34
- KOTUN VIKTOR: A táblák hazudnak.
<http://exindex.hu/index.php?l=hu&page=3&id=446>
- MIAVECZ NÓRA: Szabálysértő szabadságérzet. = *MNarancs*, 2005. nov. 3.
- VÁZSONYI OVIS: A stájerországi helyzet.
<http://hungary.indymedia.org/cikk.shtml?x=39730>
- SOMLYÓDY NÓRA: A Sirály sorsa: zártkörű klub.
<http://www.manca.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=14514>
- SOMLYÓDY NÓRA: Szimpla-történelem: Romkocsmák az éjszakában. = *MNarancs*,
<http://www.manca.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=14310>
- SZALONAA NARCHISTA: A második squatháború elkezdődött.
<http://indy.media.hu/cikk.shtml?x=23271>
- TAMÁS BENCE GÁSPÁR: Új Váci utca épül.
<http://index.hu/politika/belfold/budapest/0726gojdu/>
- TIBI: Burger King Irakban. <http://indy.media.hu/cikk.shtml?x=10440>
- TOM SOY: A becsi szitu. <http://hungary.indymedia.org/cikk.shtml?x=24049>

TOM SOY: A szabadság ablakából lógatva lábam. = *Út-törő* #1. Budapest, Centrum csoport, 2004.

Az EKH marad!!! <http://hungary.indymedia.org/cikk.shtml?x=24301>

Kiállítják a bazársor régi neonjait.

<http://index.hu/kultur/khirek/?main:2005.09.28&237949>

Nem szolgáltat bizonyítékokat a Fekete Doboz. = *Mai Nap*, 1990. nov. 26.

Ötszáz hajléktalan kerül utcára Budapesten.

<http://index.hu/politika/belfold/budapest/bpesthirek/?main:2005.05.24&223148>

Öt fővárosi polgármester jár luxusautóval.

<http://index.hu/politika/belfold/budapest/0414pmstr/>

Szétverték egy riksást. <http://www.alleycat.hu/?q=taxonomy/term/122>

INTERNETES FORRÁSOK

http://crimethinc.com	CrimethInc. Workers' Collective
http://indy.media.hu	Indymedia Független Hírportál
http://indymedia.org	Nemzetközi Indymedia
http://index.hu	Index
http://marxist.org	
http://a-camp.info	Anarchista Nyári Tábor
http://wikipedia.org	WikiPedia
http://metatron.zapto.org/kmw/squat	Centrum Csoport Bibliográfia
http://indy.media.hu/foglalthaz/	Centrum Csoport
http://squat.net	Squat!net
http://foglalthaz-menza.freeblog.hu	Foglaltház-menza

EGYÉB FORRÁSOK

Út-törő fanzine összes száma, Budapest, Centrum Csoport, 2004–2006.

A felhasznált irodalmon kívül a Centrum Média Igazgatóságban folytatott aktivista tevékenységeimre, illetve a volt Centrum aktivistákkal folytatott interjúimra támaszkodtam.